

**ДОНИШКАДАИ ТАРБИЯИ ҶИСМОНИИ
ТОҶИКИСТОН БА НОМИ САҲИДМУЉМИН РАҲИМОВ**

ВБД: 378.1:378; 74.484(2Тадж); Т 76

Ба ҳуқуқи дастнавис

Тошматов Раҳмиддин Нуриддинович

**РУШДИ ШАКЛҲОИ ТАШКИЛИ
ХУДИДОРАКУНИИ ДОНИШҶЌЌН ДАР
МУАССИСАҲОИ ТАҲСИЛОТИ ОЛИИ
МОСИРИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

АВТОРЕФЕРАТ

барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои педагогӣ
аз рӯи ихтисоси 5.3. – Педагогика, 5.3.1. - Педагогикаи
умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот

ДУШАНБЕ – 2026

Диссертация дар кафедра педагогика ва психологияи
Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи
Саидмӯъмин Раҳимов иҷро шудааст.

**Роҳбари
илмӣ**

Муҳиддинзода Баҳриддин - номзади илмҳои
педагогӣ, мутахассиси пешбари шӯъбаи педа-
гогика ва методикаи таълими Академияи
таҳсилоти Тоҷикистон

**Муқарризони
расмӣ**

Шаропов Шавкатҷон Аҳмадович – доктори
илмҳои педагогӣ, профессори кафедраи педа-
гогикаи иҷтимоӣ ва касбии МДТ-и «Дониш-
гоҳи давлатии Хучанд ба номи академик
Бобочон Ғафуров».

Изатуллозода Холида Исмат – номзади илм-
ҳои педагогӣ, дотсенти кафедраи методикаи
таълими ибтидоии МДТ-и «Донишгоҳи давла-
тии Бохтар ба номи Носири Хусрав».

**Муассисаи
пешбар**

**Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣи
Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ.**

Ҳимоя санаи 19-уми сентябри соли 2026, соати 11:00 дар
ҷаласаи шурои диссертатсионӣ 6D.KOA–121 назди МДТ
«Донишгоҳи давлатии Хучанд ба номи академик Бобочон
Ғафуров» (Ҷумҳурии Тоҷикистон, 735700, ш. Хучанд, гузаргоҳи
Мавлонбеков, 1) баргузор мегардад.

Суроға ва почтаи электронӣ котиби Шурои диссертат-
сионӣ: Тел.: 927620123, эл. Почта: dilbar_sns@mail.ru.

Бо диссертатсия дар китобхонаи марказии МДТ «ДДХ ба
номи акад. Б.Ғафуров» ва сомонаи www.hgu.tj шинос шудан
мумкин аст.

Автореферат санаи «___» ____соли 2026 тавзеъ карда шуд.

**Котиби илмӣ
шурои диссертатсионӣ,
н.и.п., дотсент**

Раҳмонова Д.З.

МУҚАДДИМА

Мубрамияти мавзуи таҳқиқот. Таҳқиқи таҳаввули шаклҳои ташкили худидоракунии донишчӯён дар муассисаҳои олии муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки аз нигоҳи назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ баррасӣ мегардад, дар марҳилаи кунунии рушди ҷомеа аҳаммияти махсус пайдо мекунад. Ин бесабаб нест. Зеро талабот ва ҷолишҳои замони муосир, ҳам аз ҷониби ҷомеа ва ҳам аз ҷониби ҳуди шахсияти донишчӯ, зарурати навсозии ҷиддии равишҳои назариявӣ ва методиро ба миён мегузоранд.

Бозори меҳнати муосир нисбат ба мутахассис талаботи дучониба пеш мегузорад. Аз як тараф, ӯ бояд дорои дониши амиқи касбӣ ва назариявӣ бошад. Аз тарафи дигар, бояд малакаҳои дошта бошад, ки танҳо бо як фан ё як ихтисос маҳдуд намешаванд. Ба ин малакаҳо қобилияти худташқилдиҳӣ, роҳбарӣ, ғаъолияти самаранок дар гурӯҳ ва омодагӣ ба худтақмилдиҳии пайваста дохил мешаванд. Дар чунин шароит худидоракунии донишчӯён танҳо як сохтори маъмурӣ нест. Он майдони муҳимест, ки дар он донишчӯён метавонанд ин малакаҳоро аз сатҳи назария ба амалияи воқеии ҳаёт гузаронанд.

Худидоракунии донишчӯён ба иҷтимоишавии амиқи донишчӯён дар муҳити таълимӣ мусоидат намуда, ба яке аз омилҳои муҳими ташаккули касбии онҳо табдил меёбад. Ҷалби донишчӯён ба равандҳои идоракунӣ на танҳо мутобиқшавии онҳоро ба шароити муассисаи олии осон мегардонад, балки ҳисси масъулиятшиносиро низ дар онҳо мустаҳкам мекунад. Ҳамзамон, дар донишчӯён эҳсоси мансубият ба муҳити академӣ, ба гурӯҳи донишчӯён ва ба муассисаи таълимӣ ташаккул меёбад.

Дар доираи назария ва методикаи таҳсилоти касбӣ худидоракунӣ ба воситаи таъсирбахши ташаккули малакаҳои идоракунӣ ва ташкилотчигӣ мубаддал мегардад. Малакаҳои,

ки дар солҳои донишҷӯӣ ташаккул меёбанд, баъдан дар фаъолияти касбии оянда бевосита истифода мешаванд. Ин масъала махсусан дар шароити бозори меҳнати зудтағйирёбанда аҳаммияти калон дорад. Ҷалби фаёлонаи донишҷӯён ба механизмҳои худидоракунии омилҳои муҳими баландбардоштани ҳавасмандии таълимӣ мебошад. Вақте, ки донишҷӯ имконияти воқеии таъсир расонидан ба шароит ва равандҳои таълими худро эҳсос мекунад, ӯ дигар танҳо қабулкунандаи ғайрифаволи маълумот намеонад. Баръакс, ӯ ба иштирокчиҳои фаъол ва ҳаммасъули раванди таълим табдил меёбад.

Ташаббусҳои худӣ донишҷӯён шаклҳои дигару муҳими худидоракунӣ онҳо махсус меёбад. Донишҷӯёни фаъол бо пешниҳод намудани ғояҳо ва равишҳои нав дар ташкили раванди таълим ба бойгардидани воситаҳои методии таҳсилоти касбӣ мусоидат мекунанд.

Дар шароити муосир, муассисаҳои таҳсилоти олии касбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба эҷоди шаклҳои ташкилии худидоракунӣ донишҷӯён ниёз доранд. Ин шаклҳо бояд ҳамкориҳои самаранокӣ донишҷӯёро бо маъмурият таъмин намуда, майдони устувор барои иброи андеша, баррасии масъалаҳо, ҳалли созандаи мушкилот ва пешгирии ихтилофот фароҳам оваранд.

Рушди ниҳодҳои худидоракунии ба фаъолгардидани ҳаёти донишҷӯён, ташаккули сифатҳои роҳбарӣ, ташкили чорабиниҳои ҷамъиятӣ, фарҳангӣ ва маърифатӣ, инчунин ба рушди салоҳиятҳо дар соҳаи идоракунии ва соҳибкорӣ мусоидат мекунанд.

Таҳлили масъалаҳои худидоракунӣ донишҷӯён дар Тоҷикистон имкон медиҳад, ки ҳолати имрӯзаи он муайян карда шавад ва самтҳои минбаъдаи рушди он ошкор гарданд. Ин ба баландшудани сифати таҳсилоти олии таҳкими ҷомеаи фаъолу масъули ҷавонон мусоидат менамояд.

Навсозии шаклҳои ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи муҳим ва зарурӣ аст, зеро сифати хизматрасониҳои таълимӣ, мазмун ва ғаълонокии ҳаёти донишҷӯён, инчунин омодагии ҷавонон ба ҷолишҳои касбии оянда аз он вобастагии мустақим дорад.

Дарачаи омӯзиши илмӣ мавзӯ. Масъалаи худташ-килдиҳои ҷомеаи донишҷӯён ва механизмҳои худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назария ва амалияи педагогии муосир мавқеи муҳим дорад. Дар ин самт ҷустуҷӯҳои илмӣ хусусияти байнисоҳавӣ дошта, на танҳо масъалаҳои педагогӣ, балки асосҳои фалсафӣ-методологӣ таҳсилоти олиро низ дар бар мегиранд. Корҳои бунёди дар ин соҳа ба олимоне чун Ф. Алтбах, Н.В. Бордовская, А.И. Джури́нский, В. Садовни́чий, П. Скотт ва дигарон тааллуқ доранд [4; 11; 22; 40; 42]. Барои илми ватанӣ таҳқиқоти олимони тоҷик, аз ҷумла Р.Н. Асадуллоев, К.А. Миралиев, А.А. Шамолов, С.Б. Ашуров, Ф. Ҳодибоев, А. Ҳусейнов, Б. Боронов ва дигарон аҳамияти махсус доранд [7; 36; 51; 8; 49; 50; 13].

Доираи таҳқиқоти назариявӣ, ки заминаи методологӣ кори мазкурро ташкил медиҳанд, масъалаҳои асосии низомҳои тарбиявиро фаро мегирад. Дар ин самт корҳои Е.Н. Баршников, В.А. Караковский, Н.Л. Селиванова, Ю.П. Сокольников, Е.Н. Степанов ва дигарон қобили зикр мебошанд [9; 28; 41; 43; 44]. Ҷойи махсусро таҳқиқоте ишғол мекунанд, ки ба хусусиятҳои ғаъолияти тарбиявӣ дар муассисаҳои олий бахшида шудаанд. Дар ин корҳо В.А. Айнштейн, О.Н. Волкогонова, А.С. Запесоцкий, И.А. Зимняя, К.С. Абдурахимов ва дигарон ба хусусиятҳои институтсионалии раванди тарбия дар муассисаи олий диққати ҷиддӣ медиҳанд [2; 17; 25; 27; 1]. Дар доираи аксиологияи педагогӣ ва равиши инсонгароёна дар таҳсилот, корҳои Т.Г. Браже, Х.Б. Буйдаков,

В.Г. Воронцова, Ю.Г. Татур ва дигарон аҳаммияти назаррас доранд [14; 15; 19; 46].

Қисми дигари муҳими таҳқиқот ба ташаккули мавқеи субъектии донишчӯён дар муассисаҳои олии муосир ва хусусияти давраи донишчӯӣ ҳамчун марҳилаи муҳими рушди шахсият баҳшида шудааст. Дар ин самт корҳои М. Весна, Е. Гуртовой, С.В. Евтушенко, А.О. Кравцов, В.Е. Радионов ва дигарон муҳим мебошанд [16; 21; 23; 31; 39]. Ҳамзамон, масъалаҳои сифати таҳсилоти олии низ мавриди таҳлили амиқ қарор гирифтаанд. Ин масъалаҳо дар таҳқиқоти Ф.Г. Алтбах, Е.П. Белозертсев, И. Борисов, О. Волкогонова, А. Запесотский, В. Качалов ва дигарон инъикос ёфтаанд [4; 10; 12; 17; 26; 29].

Дар илми педагогии ватанӣ маҷмуи васеи таҳқиқот ташаккул ёфтааст, ки равандҳои гуногунҷанбаи навсозии маорифро шарҳ медиҳанд. Ба ин гурӯҳ корҳои А.М. Джуринский, В.А. Квалевский, А.О. Кравцов, О.Е. Лебедев, Ю.Г. Татур ва дигарон дохил мешаванд [22; 30; 31; 35; 46]. Дар баробари ин, таҳлили назариявии механизмҳои худташқилидихӣ ва лоиҳакашӣ низ рушд ёфта истодааст. Инро таҳқиқоти И.Ю. Алексашина, Е.С. Заир-Бек, С.П. Курдюмов ва дигарон равшан нишон медиҳанд [3; 24; 33]. Бахши махсуси таҳқиқот ба масъалаҳои минтақавикунонии таҳсилоти олии баҳшида шудааст. Дар ин самт андешаҳои асосиро И.Г. Асадулина, В.Н. Кузовлев, О.Ю. Стрелова, Е.В. Фоминих ва дигарон таҳия намудаанд [6; 32; 45; 48].

Бо вучуди мавҷуд будани чунин доираи васеи таҳқиқот, бояд таъкид кард, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон омӯзиши ин масъала то ҳол ба дараҷаи кофӣ анҷом наёфтааст. Маҳз ҳамин ҳолат яке аз сабабҳои боқӣ мондани як қатор мушкилот дар самти худташқилидихии ҷомеаи донишчӯён ва ташаккули

худидоракунии донишчӯён дар муассисаҳои олии муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Бешубҳа, худташқилдиҳии ҷомеаи донишчӯён ва рушди худидоракунии донишчӯён ба сатҳ, сифат ва самаранокии ташкили раванди тарбиявӣ дар муассисаҳои олии ҷумҳурӣ вобастагии зич дорад. Агар кори тарбиявӣ дар донишгоҳҳо мақсаднок, пайваста ва бо дарназардошти эҳтиёҷоти воқеии донишчӯён ташкил карда шавад, имконияти рушди худидоракунии донишчӯён низ бештар мегардад.

Робитаи таҳқиқот бо барномаҳо (лоиҳаҳо) ва ё мавзӯҳои илмӣ. Таҳқиқоти диссертатсионӣ дар доираи нақшаи дурнамои фаъолияти илмӣ-таҳқиқотии кафедраи педагогикаи Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов дар мавзӯи «Технологияҳои ташкили худидоракунии донишчӯён дар муҳити муосири инноватсионии муассисаи таҳсилоти олий» иҷро шуда, бо мақсади мусоидат дар амалисозии муқаррароти Нақшаи миёнамӯҳлати амал барои солҳои 2024-2026-и Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои давраи то соли 2030 ва Лоиҳаи мавзӯи илмӣ-таҳқиқотии фармоиши давлатии Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов барои солҳои 2023-2027 дар мавзӯи “Тақмили салоҳиятҳои шахсӣ ва касбии донишчӯён-варзишгарони оянда дар шароити муосир” коркард шудааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚОТ

Тавсифи умумии таҳқиқот ҷанбаҳои калидии таҳқиқоти диссертатсиониро дарбар гирифта, дар он асосҳои назариявӣ, ҳуқуқӣ ва ташкилии фаъолияти муассисаҳои таҳсилоти олии

касбӣ бо таври умумӣ инъикос ёфтаанд. Робитаи таҳқиқот бо барномаҳои илмӣ, концепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои давлатӣ нишон дода шуда, мақсади таҳқиқот, вазифаҳо, объект ва мавзӯи он тавсиф шудаанд. Асосҳои назариявӣ ва эмпирӣ таҳқиқот тавсиф гардида, навгони таҳқиқот, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшуда ва ҳулосаҳои илмӣ, назариявӣ ва тавсияҳои амалии муаллиф бо андешаҳо ва далелҳои мушаххас асоснок карда шудаанд.

Инчунин, унсурҳои асосии тавсифи умумии таҳқиқотиро аҳамияти илмӣ ва амалии таҳқиқот, дараҷаи эътимоднокии он, мутобиқати диссертатсия бо ихтисоси илмӣ, сахми шахсии унвонҷӯи дараҷаи илмӣ, интишороти он ва сохтору ҳаҷми таҳқиқоти диссертатсионӣ ташкил медиҳанд.

Мақсади таҳқиқот аз омӯзиш, таҳлил ва ҷамъбасти таҷрибаи ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат мебошад. Дар доираи таҳқиқот кӯшиш карда мешавад, ки шаклҳо ва усулҳои нисбатан самараноки фаъолияти худидоракунии донишҷӯён муайян карда шаванд. Ин шаклҳо бояд ба рушди сифатҳои роҳбарӣ, баланд гардидани фаъолнокии иҷтимоии донишҷӯён ва беҳтар шудани сифати раванди таълим мусоидат намоянд.

Вазифаҳои таҳқиқот. Барои расидан ба мақсади гузошташуда дар таҳқиқот як қатор вазифаҳо муайян ва иҷро карда шуданд:

- омӯзиши концепсияҳо ва моделҳои худидоракунии донишҷӯён дар низоми таҳсилоти олий;
- таҳлили санадҳои қонунгузорӣ ва меъёрие, ки фаъолияти мақомоти худидоракунии донишҷӯёнро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим мекунанд;
- баррасии раванди таърихӣ ташаккул ва рушди худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии Тоҷикистон;

- омӯзиши ҳолати кунунӣ ва хусусиятҳои ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии кишвар;

- муайян ва ҷамъбаст намудани таҷрибаҳои муваффақ ва шаклҳои самараноки худидоракунии донишҷӯён;

- таҳлили усулҳои фаъолияти мақомоти худидоракунии донишҷӯён, ки ба рушди қобилияти роҳбарӣ, масъулиятшиносӣ ва фаъолнокии иҷтимоии донишҷӯён равона шудаанд;

- ошкор намудани мушкilot ва монеаҳое, ки донишҷӯён ва маъмурияти муассисаҳои олии Ҳангоми ташкили худидоракунии бо онҳо рӯ ба рӯ мешаванд;

- таҳияи тавсияҳо барои беҳтар намудани фаъолияти худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

- муайян намудани таъсири худидоракунии самараноки донишҷӯён ба сифати раванди таълим ва тарбия.

Объекти таҳқиқот фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ ва раванди фаъолияти худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Предмети таҳқиқот раванд, шаклҳо ва шароити ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии муносири Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб меравад.

Фарзияи таҳқиқот аз он иборат аст, ки рушди худидоракунии донишҷӯён дар фаъолияти таълимӣ-тарбиявӣ дар он сурат натиҷаи беҳтар медиҳад, агар як қатор шартҳои педагогӣ риоя карда шаванд. Аз ҷумла:

- моҳият, мазмун, сохтор ва хусусиятҳои асосии мафҳуми «худидоракунии донишҷӯён» равшан муайян карда шаванд;

- модели рушди худидоракунии донишҷӯён ва барномаи амалии он таҳия гардад;

- технологияи педагогии татбиқи ин модел пешниҳод карда шавад;

- меъёрҳо ва нишондиҳандаҳои арзёбии рушди худидоракунии донишҷӯён муайян карда шаванд.

Дар маҷмӯъ, таҳқиқот ба он равона шудааст, ки худидоракунии донишҷӯён на ҳамчун як сохтори расмӣ, балки ҳамчун воситаи воқеии тарбия, рушди шахсият ва омодагории донишҷӯён ба ҳаёти касбӣ ва иҷтимоӣ баррасӣ карда шавад.

Марҳилаҳои таҳқиқот. Таҳқиқот дар се марҳила, дар давраи солҳои 2018–2023 гузаронида шуд.

Марҳилаи якум солҳои 2018–2019-ро дар бар гирифт. Дар ин давра адабиёти илмӣ оид ба масъалаи таҳқиқшаванда таҳлил карда шуд. Ҳамзамон таҷрибаи ташаққул ва фаъолияти низомҳои корҳои тарбиявӣ дар муассисаҳои олии омӯхта гардид.

Марҳилаи дуюм солҳои 2020–2022-ро фаро гирифт. Дар ин марҳила шартҳои ташкилию педагогии рушди ҷомеаи донишҷӯён муайян карда шуданд. Инчунин технологияҳои ташкили ташкилоти ҷамъиятии донишҷӯён таҳия гардида, тавсияҳои амалӣ оид ба худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён санҷида шуданд.

Марҳилаи сеюм соли 2023 таҳқиқот анҷом дода шуд. Дар ин давра натиҷаҳои фаъолияти ташкилоти ҷамъиятии донишҷӯён ҷамъбаст гардиданд. Ин натиҷаҳо ҳамчун натиҷаҳои асосии таҳқиқоти назариявӣ ва таҷрибавӣ таҳлил ва пешниҳод карда шуданд.

Асоси назариявии таҳқиқот. Асоси назариявии таҳқиқотро қонуниятҳои педагогии худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён ташкил медиҳанд. Ҳамчунин дар қор асосҳои педагогии ташкили раванди худидоракунии донишҷӯён, манбаъҳо ва наشريҳои илмӣ оид ба масъалаҳои худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён дар фаъолияти таълимӣ истифода шудаанд.

Дар таҳқиқот инчунин он манбаъҳое ба назар гирифта шуданд, ки ба имкониятҳои рушди худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён ва таҳияи самтҳои нави ташкили раванди таълим дар муассисаҳои таҳсилоти олии дахлдоранд.

Асосҳои назариявии таҳқиқот. Асоси методологии таҳқиқотро ақидаҳои фалсафӣ дар бораи ягонагии диалектикаи назария ва амалия ташкил медиҳанд. Дар қор инчунин консепсияи фалсафии робитаи рушди шахсият бо муҳит, робитаи шахсият бо ғайолият ва алоқамандии назария бо усули маърифати воқеият ба назар гирифта шудааст.

Ҳамзамон, дар таҳқиқот асосҳои илмӣ-назариявии педагогика, психология, мантиқ, назария ва методикаи ташкили худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён истифода гардиданд. Ин заминаҳо имкон доданд, ки мавзӯ на танҳо аз ҷиҳати ташкилӣ, балки аз нигоҳи тарбиявӣ, иҷтимоӣ ва шахсиятшиносӣ низ баррасӣ карда шавад.

Манбаъҳои таҳқиқот. Манбаъҳои таҳқиқотро осори ғайласуфон, педагогҳо, психологҳо ва дигар олимони соҳаи педагогика ташкил медиҳанд. Дар ин манбаъҳо масъалаҳои қори тарбиявӣ дар муассисаи олии, худташқилдиҳии ҷомеаи донишҷӯён ва ташаккули худидоракунии донишҷӯён баррасӣ шудаанд.

Илова бар ин, дар таҳқиқот санадҳои меъёрии танзимкунандаи ғайолияти касбӣ-педагогӣ, санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф ва дигар ҳуҷҷатҳои қонунгузорӣ истифода гардиданд. Ин ҳуҷҷатҳо талабот ва тағйиротро дар амалияи таълим ва тарбия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамоянд.

Заминаҳои эмперикии таҳқиқот. Бо дарназардошти мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот дар қори илмӣ якҷанд гурӯҳи усулҳо истифода шуданд.

Ба усулҳои назариявӣ таҳлили адабиёти илмӣ-педагогӣ, иҷтимоӣ, фарҳангшиносӣ ва сиёсӣ дохил мешавад. Ҳамчунин дар таҳқиқот моделсозӣ ва муносибати системавӣ истифода гардиданд.

Ба усулҳои амалӣ мушоҳида, пурсиш, анкетагузаронӣ, суҳбат, таҳлили мазмуни эссеҳои донишҷӯён ва омӯзиши таҷрибаи педагогӣ дохил карда шуданд.

Илова бар ин, барои ҷамъбаст ва таҳлили натиҷаҳои корҳои таҷрибавӣ-озмоишӣ усули таҳлили омори низ истифода гардид.

Пойгоҳи таҳқиқот. Пойгоҳи асосии таҳқиқот Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов мебошад. Ҳамчунин таҳқиқот дар филиалҳои Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон дар шаҳрҳои Леваканди вилояти Хатлон ва Хучанди вилояти Суғд гузаронида шуд.

Навгониҳои илмӣ таҳқиқот дар ҷанд нуқтаи асосӣ ифода меёбад:

- дар таҳқиқот моделҳои гуногуни концептуалии ҳудидоракунии донишҷӯён дар низоми таҳсилоти олии Тоҷикистон ҳамаҷониба баррасӣ ва муқоиса карда шуданд. Ин равиш имкон дод, ки дар бораи таҳаввул ва самаранокии онҳо дар шароити маҳаллӣ тасаввуроти пурратар ба вуҷуд оварда шавад;

- таҳлили таърихӣ ва системавии ташаккули ниҳодҳои худидоракунии донишҷӯён дар донишгоҳҳои Тоҷикистон анҷом дода шуд. Ин таҳлил аз таҷрибаҳои ибтидоии давраи шӯравӣ то шаклҳои муосири ташкили худидоракуниро дар бар мегирад. Чунин муносибат имкон медиҳад, ки марҳилаҳои асосии рушд муайян шуда, аз таҷрибаи таърихӣ ҷамъшуда хулосаҳои зарурӣ бароварда шаванд;

- арзёбии ҳолати кунунии ташкилотҳои худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон гузаронида шуд. Дар натиҷа на танҳо тамоюлҳои асосӣ, балки мушкилот ва омилҳои низ муайян гардиданд, ки рушди ин ниҳодро маҳдуд месозанд;

- таҷрибаҳои пешқадам ва шаклҳои самараноки фаъолияти мақомоти донишҷӯён дар муассисаҳои олии Тоҷикистон ҷамъбаст карда шуданд. Ин кор барои паҳн намудани таҷрибаи муваффақ ва мубоқиқ намудани он ба дигар муассисаҳои таълимӣ имконият фароҳам меорад;

- усулҳои таҳлил гардиданд, ки ба рушди сифатҳои роҳбарӣ ва фаъолнокии иҷтимоии донишҷӯён тавассути механизмҳои худидоракунии равона шудаанд. Дар ин маврид диққати асосӣ ба таъсири воқеии ин усулҳо дода шуд;

- мушкилот ва монеаҳои асосие муайян карда шуданд, ки донишҷӯён ва маъмурияти муассисаҳои олии ҳангоми ташкили худидоракунии бо онҳо рӯ ба рӯ мешаванд. Дар асоси ин таҳлил тавсияҳои амалӣ барои бартараф намудани чунин мушкилот пешниҳод гардиданд;

- таъсири худидоракунии самараноки донишҷӯён ба сифати раванди таълим ба таври таҷрибавӣ арзёбӣ карда шуд. Ин арзёбӣ аҳамияти худидоракунии донишҷӯёнро барои баланд бардоштани натиҷабахшии таълим ва корҳои тарбиявӣ асоснок менамояд.

Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда.

1. Зарурати таҳқиқи ҳамаҷонибаи моделҳои назариявӣ ва концепсияҳои амалии худидоракунии донишҷӯён дар низомии таҳсилоти олии Тоҷикистон *асоснок карда шудааст*. Ин таҳқиқ барои ташаккули тасаввуроти ягона дар бораи равишҳои мавҷуда ва арзёбии самаранокии онҳо дар шароити маҳаллӣ муҳим мебошад.

2. Аҳаммияти таҳлили амиқи қонунҳо ва санадҳои зерқонунӣ, ки фаъолияти мақомоти худидоракунии донишчӯёнро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим мекунанд, *нишон дода шудааст*. Чунин таҳлил барои ошкор намудани камбудҳои меъёрҳои ҳуқуқӣ ва пешниҳод намудани роҳҳои тақмили онҳо зарур аст.

3. Зарурати муайян намудани мушкилот ва монеаҳои асосие, ки донишчӯён ва маъмурияти муассисаҳои олий ҷангоми ташкили худидоракунӣ бо онҳо рӯ ба рӯ мешаванд, *асоснок карда шудааст*. Ҳамзамон, тавсияҳои амалӣ барои баргараф намудани мушкилоту монеаҳои дар ин ҷода мавҷуда, рушди неруи роҳбарӣ ва иҷтимоии донишчӯён *коркард ва пешниҳод шудааст*.

4. Арзёбии таъсири худидоракунии самараноки донишчӯён ба сифати раванди таълим, аз ҷумла ба натиҷаҳои таълим ва фаъолияти тарбиявӣ аҳаммияти ин амалро ба таври асоснок *нишон дод*. Таҳқиқот *собит сохт*, ки худташқилдиҳии донишчӯён метавонад яке аз омилҳои муҳими гузариши донишчӯ аз ҳолати қабулкунандаи ғайрифавол ба иштирокчиҳои фаъоли раванди таълим бошад. Танҳо таҳлили системавии ин раванд имкон медиҳад, ки имкониятҳои пинҳонии баланд бардоштани самаранокии таҳсилот ошкор карда шаванд.

Аҳаммияти назариявии таҳқиқот дар таҳияи асосҳои концептуалии худидоракунии донишчӯён ифода меёбад. Ин асосҳо дар бораи омилҳои назариявии ин падида тасаввуроти мукамалтар медиҳанд ва барои таҳияи моделҳои нави илмӣ замина фароҳам меоранд.

Таҳлил ва ворид намудани концепсияҳои худидоракунии донишчӯён дар заминаи таҳсилоти олии Тоҷикистон фаҳмиши механизмҳои идоракунӣ ва ташкили фаъолияти донишчӯёнро васеъ менамояд. Ин кор ба рушди назарияи таҳсилоти муосир саҳм мегузорад.

Таҳқиқот ҳамчунин заминаи методологӣ барои пажуҳишҳои минбаъда фароҳам меорад. Воситаҳо ва равишҳои пешниҳодшуда имкон медиҳанд, ки маводи таҷрибавии ҷамъшуда низомбандӣ гардида, амалияи таҳқиқот дар ин самт тақмил дода шавад.

Таҳлили санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқие, ки фаъолияти худидоракунии донишҷӯёро танзим мекунанд, фаҳмиши назариявии механизмҳои танзими ҳуқуқӣ ва идоракуниро дар низоми таълим амиқтар мегардонад. Омӯзиши таърихи ташаккул ва рушди ин падида низ аҳамияти калон дорад. Таҳлили таърихӣ имкон медиҳад, ки дигаргуниҳои ниҳодҳои худидоракунӣ ва мутобикшавии онҳо ба рушди таҳсилоти олии дурусттар дарк карда шаванд.

Муайян ва асоснок намудани таҷрибаҳои самаранок, инчунин ҷамъбасти шаклҳои муваффақи ташкили фаъолият, назарияи идоракунии муассисаҳои таълимиро ғанӣ мегардонад. Ин натиҷаҳо барои истифода ва мутобик намудани чунин таҷрибаҳо дар шароити гуногуни иҷтимоӣ ва фарҳангӣ аҳамияти илмӣ доранд.

Аҳамияти амалии таҳқиқот дар он аст, ки дар асоси натиҷаҳои он тавсияҳо ва стратегияҳои мушаххас барои беҳтар намудани ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои таҳсилоти олии Тоҷикистон таҳия карда мешаванд.

Таҷрибаҳо ва усулҳои самаранок, ки дар ҷараёни таҳқиқот муайян гардидаанд, метавонанд дар дигар муассисаҳои олии низ мутобик ва истифода шаванд. Онҳо ба рушди сифатҳои роҳбарӣ, баланд шудани фаъолнокии иҷтимоии донишҷӯён ва ташаккули масъулияти онҳо мусоидат мекунанд.

Маълумоти бадастомада барои арзёбии ҳолати кунунии низоми худидоракунии донишҷӯён ва муайян намудани мушкилоте, ки донишҷӯён ва маъмурияти муассисаҳои олии онҳо дучор мешаванд, заминаи таҳлилии фароҳам меорад. Дар

навбати худ, ин имкон медиҳад, ки барои бартараф намудани мушкилоти мавҷуда тадбирҳои мақсаднок таҳия карда шаванд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд ҷангоми таҳияи санадҳои нави меъёрий-ҳуқуқӣ, ки фаъолияти худидоракунии донишчӯёнро танзим мекунанд, истифода шаванд. Ҳамчунин онҳо барои барномаҳои тақмили ихтисоси омӯзгорон ва кормандони маъмурии муассисаҳои олий аҳаммияти амалӣ доранд.

Татбиқи равишҳои пешниҳодшуда ба ташаккули муҳити мусоид ва самаранок барои дастгирии ташаббусҳои донишчӯён ва ҷалби онҳо ба идоракунии ҳаёти донишгоҳӣ мусоидат мекунад. Ин раванд, бешубҳа, ба беҳтар шудани сифати умумии таълим ва тарбия таъсири мусбат мерасонад.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот бо истифодаи равишҳои боэътимоди методологӣ таъмин карда шудааст. Дар қор таҳлили системавӣ, усулҳои таърихӣ-мантиқӣ ва муқои-савӣ истифода гардиданд.

Объективӣ ва ҳамаҷониба будани хулосаҳо бо таъя ба манбаъҳои гуногун тасдиқ мешавад. Ба ин манбаъҳо ҳуҷҷатҳои расмӣ, ҳисоботҳои оморӣ, натиҷаҳои пурсишҳо ва маълумоти таҳқиқоти амалӣ дохил мешаванд.

Дар ҷараёни қор усулҳои таҳлили миқдорӣ ва сифатӣ истифода шуданд. Ин имкон дод, ки масъалаи таҳқиқшаванда аз ҷанд ҷиҳат баррасӣ карда шавад. Таҳлили интиқодии назарияҳо ва таҷрибаҳои мавҷуда, инчунин ба назар гирифтани заминаи таърихӣ ва тамоюлҳои муносири рушди худидоракунии донишчӯён ба таҳияи хулосаҳои асоснок ва далелнок мусоидат намуд.

Ғайр аз ин, натиҷаҳои таҳқиқот аз ҷониби мутахассисони соҳаи таҳсилоти олий ва худидоракунии донишчӯён баррасӣ ва тасдиқ гардиданд. Ин ҳолат сатҳи эътимоднокии маълумоти бадастомадаро боз ҳам баланд мебардорад.

Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Мавзуъ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ 5.3. Педагогика, 5.3.1. Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии довталаби дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот, пеш аз ҳама, дар муайян намудани мақсад, вазифаҳо, объект ва предмети таҳқиқот ифода меёбад. Муаллиф масъалаҳои асосии таҳқиқотро муайян намуда, таҳлили ҳамачонибаи концепсияҳо ва моделҳои худидоракунии донишҷӯёнро дар заминаи таҳсилоти олии Тоҷикистон анҷом додааст.

Довталаб равишҳои методологӣ ва воситаҳои зарурии гузаронидани таҳқиқотро мустақилона таҳия намудааст. Аз ҷумла, барои ҷамъоварии маълумот анкетагузаронӣ ва мусоҳиба бо иштирокчиёни худидоракунии донишҷӯён ва намоёндагони маъмурияти муассисаҳои олии истифода шудаанд.

Аз ҷониби муаллиф раванди таърихии рушди худидоракунии донишҷӯён дар Тоҷикистон амиқ омӯхта шудааст. Ҳамчунин заминаи меёри-ҳуқуқие, ки фаъолияти ин соҳаҳо танзим мекунад, таҳлил гардида, таҷрибаҳои муваффақе муайян карда шудаанд, ки метавонанд дар дигар муассисаҳои таълимӣ низ истифода шаванд.

Муаллиф дар таҳлил ва шарҳи маълумоти таҷрибавӣ, таҳияи хулосаҳо ва пешниҳод намудани тавсияҳои амалӣ бевосита иштирок кардааст. Ин тавсияҳо ба такмили ташкили худидоракунии донишҷӯён дар муассисаҳои олии кишвар равона шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот дар конференсияҳо ва семинарҳои илмӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтаанд. Иштироки фаъоли довталаб дар муҳокимаҳои илмӣ, гирифтани пешниҳодҳо ва эродҳои мутахассисон имкон дод, ки ба таҳқиқот ислоҳоти зарурӣ ворид карда шуда, аҳамияти илмӣ он боз ҳам баланд бардошта шавад.

Тасвиб ва татбиқи натиҷаҳои таҳқиқот дар чараёни семинарҳои назариявии кафедраи педагогика ва психологияи Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи С. Раҳимов анҷом дода шуданд. Ҳамчунин натиҷаҳои таҳқиқот дар филиалҳои Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣи Тоҷикистон дар шаҳри Леваканди вилояти Хатлон ва шаҳри Хучанди вилояти Суғд мавриди истифода ва муҳокима қарор гирифтанд.

Маводи таҳқиқот дар конференсияҳои байналмилалӣ илмӣ-амалӣ пешниҳод гардидааст. Аз ҷумла, натиҷаҳои кор дар чунин чорабиниҳои илмӣ маъруза шудаанд: «Проблемаҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш дар шароити муносири иҷтимоӣ ва иқтисодӣ» - Ҷумҳурии Беларус, шаҳри Гомел, 27 март соли 2020; «Варзиши донишгоҳӣ: саломатӣ ва шукуфоии миллат» - шаҳри Улан-Батор, Ҷумҳурии Муғулистон, 20–21 апрели соли 2018; «Технологияҳои физиологӣ, биохимиявӣ ва педагогӣи мутобикшавӣ ба сарбориҳои ҷисмонӣ» - Федератсияи Россия, шаҳри Қазон, 18 ноябри соли 2022; «Муоширати ҳамгирой дар варзиш ва сайёҳӣ: таҳсилот, тамоюлҳо ва таҷрибаи байналмилалӣ» - Федератсияи Россия, шаҳри Краснодар, 18 ноябри соли 2022.

Ҳамчунин натиҷаҳои таҳқиқот дар XI Конгресси байналмилалӣи Россия «Варзиш, инсон, саломатӣ» - Санкт-Петербург, 26–28 апрели соли 2023; конференсияи байналмилалӣи илмӣ-амалӣ «Варзиши донишгоҳӣ дар ҷомеаи муносири таълимӣ» - шаҳри Минск, 23–24 апрели соли 2015; XXVII Конгресси байналмилалӣи илмӣ «Варзиши олимпӣ ва варзиш барои ҳама» - Душанбе, 20-23 октябри соли 2021 ва конференсияи байналмилалӣи илмӣ-амалӣ «Такмили низомӣ идоракунии рушди сайёҳӣ дар кишвар: мушкилот, омилҳо ва тамоюлҳо» - Душанбе, 28 декабри соли 2023 пешниҳод шудаанд.

Интишорот аз рӯйи мавзуи таҳқиқот. Аз рӯйи мавзуи диссертатсия муаллиф беш аз 17 мақола ва дастури илмӣ-методӣ нашр намудааст. Аз ҷумла, 5 мақолаи илмӣ дар маҷаллаҳои тақризшаванда, ки ба рӯйхати тавсияшудаи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мебошанд, ба таъб расидаанд. Ҳамчунин **8 мақола** дар маҷмуаҳои маводи конференсияҳо нашр шудаанд.

Дар асоси маводи таҳқиқот тавсияҳои илмӣ-методӣ таҳия гардидаанд. Ин тавсияҳо ба раванди таълимии Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи Саидмуъмин Раҳимов ворид карда шудаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб, хулоса ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат мебошад. Рӯйхати адабиёт 207 манбаъро дар бар мегирад. Мухтавои асосии диссертатсия дар 187 саҳифаи матни компютерӣ баён шудааст.

ҚИСМАТҲОИ АСОСИИ ДИССЕРТАЦИЯ

Дар муқаддима мубрами мавзуи диссертатсия асоснок гардида, сатҳи таҳқиқи қор, объект, предмет, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқот, асосҳои методологӣ, назариявӣ, заминаҳои меъёрий, навгониҳои илмӣ ва нуктаҳои илмӣ ба ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳаммияти назариявӣ ва амалии диссертатсия муайян ва тасвиби натиҷаҳои таҳқиқот, саҳми шахсии довталаб дар таҳқиқот ва сохтори диссертатсия ифода шудаанд.

Дар боби аввал «Самтҳои рушди муассисаи таҳсилоти олии муосир» стратегияҳои асосии баланд бардоштани сифати таҳсилот дар Тоҷикистон баррасӣ шудаанд. Ба навсозии барномаҳои таълимӣ, ҷорӣ намудани технологияҳои инноватсионӣ ва баланд бардоштани таҳассуси омӯзгорон таваҷҷуҳи хоса зоҳир карда мешавад, ки ба мутобиқшавии низоми маориф ба стандартҳои байналмилалӣ ва талаботи

бозори меҳнат мусоидат мекунад. Инкишофи худидоракунӣ, такмил додани структураи дохилии мактабҳои олий, самараноктар тақсим кардани захираҳо ва баланд бардоштани масъулияти муаллимону донишҷӯён ҷиҳати муҳим мебошад. Худташкилдигии донишҷӯён ба рушди мустақилият ва малакаҳои идоракунии вақт кӯмак мекунад, ки ба натиҷаҳои таълим таъсири мусбӣ мерасонад. Нақши худидоракунии донишҷӯён низ таъкид шудааст, ки ҷомеаи ғаёли донишгоҳро ташкил медиҳад ва сифатҳои роҳбарии донишҷӯёнро инкишоф медиҳад, муҳити таълимӣ ва иҷтимоиро беҳтар месозад.

Дар зербоби якуми боб, ки «Стратегияи кунунии рушди таҳсилоти олий дар Тоҷикистон» ном дорад, аҳамияти тарбияи насли наврасро барои рушди системаи маориф таъкид менамояд. Таҳсилот бояд ба раванди таълим ворид карда шавад, ки ба рушди малакаҳои роҳбарӣ ва иҷтимоӣ, тафаккури интиқодӣ ва ҳамкорӣ мусоидат кунад. Дар Тоҷикистон фарҳанги нави таълимӣ ташаккул меёбад, ки ба гуногунандешӣ ва гуногунии амалияҳои таълимӣ нигаронида шудааст, ки ба муҳити боз ҳам фарогиртар мусоидат мекунад. Як унсuri муҳими заминаи ҳукукии сиёсати ҷавонон, ки меёру конунҳои байналмилалиро дар бар мегирад, аз қабili «Дар бораи ҷавонон ва сиёсати давлатии ҷавонон», ки барои иштироки ғаёлонаи шаҳрвандии ҷавонон ва ҷалби онҳо ба равандҳои иҷтимоию иқтисодӣ шароит фароҳам меорад.

Сарвари давлат дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид намуда буданд, ки “Насли наврас бояд аз хурдӣ ба дониш, технологияҳои муосир ва тарбияи дуруст ҷалб карда шавад, зеро тарбия аз лаҳзаҳои аввал оғоз мегардад ва дер мондан дар ин масъала метавонад оқибатҳои ногувор дошта бошад. Дар шароити густариши ҳамкорихи байналмилалӣ ва ҳамгирии Тоҷикистон ба ҷомеаи ҷаҳонӣ талабот ба мутахассисоне, ки забонҳои хориҷӣ, аз ҷумла русӣ ва

англисиро хуб медонанд, рӯз аз рӯз меафзояд” [38].

Муҳаққиқ Р.Н. Асадуллоев дар робита ба ин ибраз кардааст, ки: “Дар такмили сиёсати тарбиявӣ интихоби дурусти моделҳои тарбия аҳаммияти калон дорад. Ин моделҳо бояд ба шароити иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иқтисодӣ ва эҳтиёҷоти воқеии донишҷӯён мувофиқ бошанд. Яке аз роҳҳои муҳим дар ин самт ба назар гирифтани дархостҳои ҷомеа, муҳити иҷтимоӣ ва хусусиятҳои шахсии тарбиягирандагон мебошад. Агар модели тарбия аз ҳаёти воқеӣ дур бошад, он самараи зарурӣ намедихад. Аз ин рӯ, равиши пешгӯишаванда ва амалгаро дар таҳияи моделҳои тарбиявӣ ба таъсиси низоми устувор, мутобиқ ва самаранокӣ тарбия мусоидат мекунад” [7, с. 89].

Муҳаққиқон В. Шкарин, Г. Буланов да иртибот ба ин таъкид кардаанд, ки: “Сифати таҳсилот танҳо бо ҳаҷми донишҳои гирифташуда муайян намешавад. Агар донишҷӯ дорои дониш бошад, вале малакаи истифодаи онро дар зиндагӣ, қобилияти қабули қарор, муносибати масъулоне ва фарҳанги муоширатро надошта бошад, омодагии ӯ нопурра мемонад. Аз ин рӯ, раванди таълим бояд ба рушди ҳамаҷонибаи шахсият равона гардад. Муассисаи таълимӣ бояд барои ташаккули сифатҳои мусоидат намояд, ки ба донишҷӯ имконият медиҳанд ҳудро ҳамчун шахси мустақил, фаъол ва соҳиби мавқеи шахрвандӣ дар ҷомеа нишон диҳад” [52, с. 30].

Яке аз омилҳои асосии рушди таҳсилоти муосир мутобиқ кардани барномаҳои таълимӣ ба талаботи бозори меҳнат мебошад. Дар таҳқиқоти Ю.Ш. Наботов таъкид мегардад, ки: “Муассисаҳои таҳсилоти олӣ бояд барномаҳои таълимиро бо дарназардошти тағйироти технологӣ, талаботи нави касбӣ ва зарурати ташаккули шахсияти рақобатпазир такмил диҳанд. Ин раванд навсозии фанҳо, ворид намудани равиши байнисоҳавӣ ва истифодаи усулҳои амалгароёнаи таълимиро талаб мекунад” [37].

Дар солҳои охир дар Тоҷикистон усулу технологияҳои муосир ба низоми таҳсилоти олии, аз ҷумла омӯзиши электронӣ, истифодаи платформаҳои онлайн ва навсозии муассисаҳои таълимӣ фаъолона ҷорӣ карда мешавад. Ин барои баланд бардоштани дастрасӣ ба таҳсил ва омода кардани донишҷӯён ба талаботи бозори меҳнат мусоидат мекунад. Ҳамкориҳои байналмилалӣ ва шарикӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ тавассути табодули таҷриба ва ҷорӣ намудани таҷрибаи пешқадам ба беҳтар шудани сифати таълим мусоидат мекунад.

Дар зербоби дуюми боби якум «Нақши худидоракунии дар рушди ташкилии муассисаи таҳсилоти олии муосир», мушкилоти муосири донишгоҳҳо, аз қабили зарурати мутобик кардани барномаҳои таълимӣ ба шароити зудтағйирёбанда баррасӣ мешавад. Ин навсозии барномаи таълимӣ ва рушди малакаҳои саҳт ва нарм, ба монанди тафаккури интиқодӣ ва малакаҳои муоширатро талаб мекунад. Ҳамкориҳои донишқадаҳои олии бо корхонаҳо барои ташкили таҷрибаомӯзӣ ва таҷрибавӣ унсури муҳим мебошад. Дар он инчунин зарурати аз нав дида баромадани усулҳои тайёр кардани мутахассисон, ба муносибати эҷодӣ ва навоварона нигаронида шудааст.

Аммо чунин муаммоҳо, аз қабили иҷтимоии стихиявӣ чавонон, суст инкишоф ёфтани худидоракунии донишҷӯён ва услуби авторитарии идоракунии донишқадаҳо ҷой доранд. Роҳи ҳалли он ҷорӣ кардани усулҳои демократии идоракунии, дастгирии ассотсиатсияҳои донишҷӯён ва иштироки донишҷӯён дар қабули қарорҳо мебошад.

Дар таҳқиқоти Ю.Ш. Наботов таъкид мегардад, ки: “Муассисаҳои таҳсилоти олии муосир дигар наметавонанд танҳо бо шаклҳои анъанавии таълим маҳдуд шаванд. Онҳо маҷбуранд барномаҳои таълимиро ба шароити зудтағйирёбандаи ҷомеа, иқтисодиёт ва бозори меҳнат мутобик намоянд.

Муассисаҳои таҳсилоти олий бояд на танҳо нақшаҳои таълимиро нав намоянд, балки технологияҳои инноватсионии педагогӣ ва усулҳои нави омӯзишро низ ба раванди таълим ворид созанд” [37, с. 7].

Унсuri асосии рушди бомуваффақияти донишгоҳҳо фароҳам овардани муҳити таълимӣ мебошад, ки ба рушди шахсӣ ва касбии донишҷӯён мусоидат мекунад. Татбиқи принципҳои худидоракунӣ ва чандирии идоракунӣ ба донишгоҳҳо имкон медиҳад, ки ба тағйирот мутобиқ шаванд, фаъолияти инноватсиониро нигоҳ доранд ва ҷалби донишҷӯёнро зиёд кунанд.

Муҳаққиқон В. Аршинов ва Я. Свирский дар робита ба ин таъкид мекунанд, ки: “Моҳияти худташқилдиҳӣ пеш аз ҳама дар он ифода меёбад, ки сохторҳои дохилии муассиса қобилияти мустақилона муайян намудани самтҳои рушд, такмили фаъолияти таълимӣ ва мутобиқ шудан ба шароити навро соҳиб мегарданд. Ин раванд ба баланд шудани масъулиятшиносӣ, фаъолнокии ва ташаббускориҳои ҳайати омӯзгорону кормандон мусоидат мекунад. ... Яке аз натиҷаҳои муҳими худташқилдиҳӣ ташаккули муҳити инноватсионӣ дар дохили муассиса мебошад. Ин ҳолат барои ворид намудани технологияҳои рақамӣ, усулҳои муосири таълим ва шаклҳои нави ҳамкориҳои илмӣ заминаи мусоид фароҳам меорад. Ҳамзамон, худташқилдиҳӣ ба густариши робитаҳои дохилӣ миёни факултетҳо, кафедраҳо ва марказҳои илмӣ мусоидат намуда, ҳамоҳангии фаъолияти умумии муассисаро тақвият медиҳад” [5, с. 47].

Дар зербоби сеюми боби якум «Нақши худидоракунӣ дар ташаккул ва рушди ҷомеаи донишгоҳӣ» нақши худидоракунии донишҷӯён дар рушди ҷомеаи донишгоҳ баррасӣ шудааст. Гуфта мешавад, он як василаи муҳимест, ки ба донишҷӯён ва омӯзгорон имкон медиҳад, ки дар қабули қарорҳо, муайян кардани ҳадафҳо ва назорати иҷрои онҳо ширкат варзанд, ки ба рушди малакаҳои роҳбарӣ, муташаккилӣ ва

кори дастаҷамъӣ мусоидат намуда, ба беҳтар шудани сифати таълим мусоидат мекунад. Донишҷӯён метавонанд дар таҳияи нақшаҳои таълимӣ, ташкили чорабиниҳо ва чорабиниҳои лоиҳавӣ ҷаҳлона ширкат варзанд ва омӯзгорон дар навбати худ имкон доранд, ки нияҳои донишҷӯёро беҳтар дарк кунанд ва усулҳои таълимиро ислоҳ кунанд.

Дар ин росто, муҳаққиқон С.П. Курдюмов ва Е.Н. Князева изҳор кардаанд, ки: “Худидоракуни ба донишҷӯён ва ҳаياتи омӯзгорон имконият медиҳад, ки дар муҳокима ва қабули қарорҳои муҳим ҷаҳлона иштирок намоянд, пешниҳодҳои худро иброз доранд ва дар муайян намудани самтҳои рушди муассиса сарм гузоранд. Чунин равад ҳисси масъулиятшиносӣ ва тааллуқ ба ҷомеаи донишгоҳиро тақвият мебахшад. Вақте донишҷӯ эҳсос мекунад, ки андешаи ӯ шунида мешавад ва метавонад ба ҳаёти донишгоҳ таъсир расонад, муносибати ӯ нисбат ба таҳсил ва муҳити таълимӣ ҷаҳлотар ва бошуурунатар мегардад” [34, с. 123].

Ба рушди муҳити демократии таълим тавассути худидоракуни, ки фазои эҳтиром ва масъулиятшиносии ҳамдигарро ба вучуд меорад, таваҷҷуҳи ҳоса дода мешавад. Қорӣ намудани худидоракуни дар донишгоҳҳо таъсиси сохторҳои муассири ташкилӣ ва барномаҳои таълимиро талаб мекунад, ки ба ташаккули малақаҳои худидоракуни ва идоракунии низоънигаронида шудаанд.

Таърихан худидоракунии донишҷӯён дар Иттиҳоди Шӯравӣ бо идоракунии мутамарказ маҳдуд буд, ки ба рушди он ҳалал мерасонд. Донишгоҳҳои муосири Тоҷикистон принсипҳои мустиқилиятро ҷаҳлона қорӣ карда, ба донишҷӯён имкон медиҳанд, ки ба ташаккули барномаҳои таълимӣ ва самтҳои илмӣ таъсир расонанд. Дастгирии қонунгузори ва барномаҳои аз қабилӣ «Дар бораи сиёсати ҷавонон» ва «Рушди худидоракунии донишҷӯён» унсури муҳими ин тағйирот аст,

ки ба ташаккули сифатҳои пешафтии ҷавонон ва иштироки фаёлонони онҳо дар ҳаёти ҷамъиятӣ нигаронида шудааст.

Дар давраи шӯравӣ худидоракуний дар донишгоҳҳо хусусияти ҳоси худро дошт. Муҳаққиқ Б.С. Гершунский қайд кардааст, ки: “Худидоракуний дар донишгоҳҳои давраи шӯравӣ асосан ба принсипҳои коллективизм ва идоракунии марка-зонидашуда таъяс мекард. Дар он давра донишгоҳҳо ҳамчун муассисаҳои давлатӣ фаъолият мекарданд ва фаъолияти онҳо аз ҷониби сохторҳои давлатӣ ва вазоратҳои дахлдор назорат мешуд.

Дар донишгоҳҳои шӯравӣ шӯро ё кумитаи донишҷӯён ҳамчун мақоми расмӣ худидоракунии донишҷӯён вучуд дошт. Ин мақом аз намоёндагони донишҷӯён иборат буд ва масъалаҳои таълимӣ, маишӣ ва ҷамъиятиро баррасӣ мекард” [20, с. 67].

Аммо татбиқи сиёсати ҷавонон бо мушкилоте, аз қабилӣ самаранокии пасти сохторҳои худидоракунии мавҷуда ва ҳамохангсозии нокифояи байни онҳо рӯ ба рӯ мешавам. Барои ҳалли ин мушкилот, баланд бардоштани сатҳи огоҳии дониш-ҷӯён, рушди технологияҳои иҷтимоӣ ва эҷоди механизмҳои самараноки дастгирии ташаббусҳои ҷавонон зарур аст.

Худидоракунии донишҷӯён дар ташаккули сифатҳои шахсӣ ва касбии донишҷӯён роли асосӣ мебозад. Вай ташаббусҳои эҷодиро дастгирӣ мекунад, равандҳои демократиро инкишоф медиҳад, ҳуқуқҳои донишҷӯёнро ҳифз мекунад ва ба фароҳам овардани шароити мусоиди таълим мусоидат мекунад. Ҳадафҳои асосии худидоракунии донишҷӯён дастгирии худшиносии донишҷӯён, ҳифзи ҳуқуқҳои онҳо, беҳтар намудани инфрасохтори кампус ва рушди малакаҳои роҳбарӣ мебошанд. Самаранокии худидоракуниро фаъолияти донишҷӯён, натиҷаи фаъолияти мақомоти худидора ва ишти-рок дар лоиҳаҳои иҷтимоӣ баҳо медиҳад.

Ба андешаи муҳаққиқ М. Весна: “Принсипҳои асосии худидоракунии донишҷӯён ҳамчун пояи ташкили муҳити демократӣ ва ҷаҳли донишгоҳӣ аҳамияти муҳим доранд. Маҳз риояи ин принсипҳо метавонад барои ташаккули фазои ҳамкорӣ, эҳтироми мутақобил ва иштироки ҷаҳли донишҷӯён дар ҳаёти муассисаи таҳсилоти олии заминаи мусоид фароҳам оварад. ... Яке аз принсипҳои калидии худидоракунӣ демократия мебошад. Донишҷӯён дар чунин шароит меомӯзанд, ки чӣ гуна андешаҳои худро озодона баён намоянд, ба мавқеи дигарон эҳтиром гузоранд ва дар асоси муҳокима ба хулосаҳои муштарақ бирасанд” [16, с. 94].

Худидоракунии донишҷӯён ба ташаккули шахрвандони ҷаҳол, ки ба ҳалли мушкилоти ҷомеа ва кишвар омодаанд, мусоидат намуда, шароити таҳсил дар донишгоҳро беҳтар мегардонад.

Дар боби дуюм «Раванди таълим дар донишгоҳи муосир» усулҳои муосири ташкили системаи таълим дар асоси принсипҳои худидоракунии ташкилот, рушди ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонон дар Тоҷикистон ва рушди усулҳои кори тарбиявӣ дар донишгоҳҳо мавриди баррасӣ қарор дода шудааст.

Дар зербоби якуми боби дуюм - «Усулҳои муосири ташкили системаи таълимии донишгоҳ дар асоси принсипҳои худидоракунӣ» ба он нигаронида шудааст, ки усулҳои муосири таълим дар донишгоҳҳо дар асоси принсипҳои худидоракунӣ сохта мешаванд, ки иштироки ҷаҳлонаи донишҷӯён дар равандҳои таълим ва беруназсинфӣ. Муваффақияти худидоракунии ҷамъияти донишҷӯён ба ҷалби ҳар як аъзо дар қабули қарор вобаста аст. Таҳсилот ҳам корҳои таълимӣ ва ҳам беруназсинфиро дар бар мегирад, ки корҳои беруназсинфӣ нақши асосиро мебозанд, зеро маҳз дар ҳамин самт дар донишҷӯён сифатҳои шахсӣ, аз қабилӣ роҳбарӣ, тафаккури

интиқодӣ, эҷодкорӣ ва масъулияти иҷтимоӣ ташаккул меёбанд, ки ба мутобиқшавии бомуваффақият ва рушди шахсии онҳо мусоидат мекунад.

Илова бар ин, таҳсилот дар шароити ҷаҳонишавӣ аз донишгоҳҳо тақозо мекунад, ки равишҳои навро чорӣ кунанд, ки на танҳо ба омодагии касбӣ, балки ба ташаккули хислатҳои шахсии зарурӣ барои касбу кори муваффақ ва зиндагӣ нигаронида шудаанд. Донишгоҳҳо барномаҳои ҳавасмандгардонии иштироки донишҷӯён дар ҷаҳониятҳои лоиҳавӣ ва таҳқиқотӣ, ташаббусҳои волонтерӣ ва лоиҳаҳои фарҳангиро таҳия мекунанд, ки ба рушди ҳамаҷонибаи донишҷӯён мусоидат намуда, робитаҳои байни донишгоҳҳо ва ҷомеаи мустаҳкам мекунанд.

Ҷанбаи асосии таълим фароҳам овардани шароитест, ки дар он донишҷӯён на танҳо малакаҳои касбиро меомӯзанд, балки малакаҳои худташаккилкунӣ, таҳаммулпазирӣ ва қобилияти кор кардан дар дастаро инкишоф медиҳанд. Ин махсусан дар шароити ҷаҳониятҳои замонавӣ, ба монанди тағйироти босуръати технология ва стандартҳои касбӣ муҳим аст. Муассисаҳои таълимӣ кӯшиш мекунанд, ки унсурҳои таълимро ба раванди таълим ворид намуда, онҳоро ҷузъи ҷудонашавандаи барномаи таълимӣ гардонанд.

Глобализатсия ва байналмилалӣ дар таҳсилоти олии ҳам имкониятҳо ва ҳам мушкilotро ба вуҷуд меорад. Мубодилаи дониш ва технология байни донишгоҳҳои кишварҳои гуногун ба беҳтар шудани сифати таълим ва таҳқиқот мусоидат мекунад, аммо хатари тичоратӣ шудани таҳсилот ва аз даст додани анъанаҳои беназири фарҳангӣ низ вуҷуд дорад. Дар посух ба ин мушкilot стратегияи муҳим мутобиқсозии барномаҳои таълимӣ ба эҳтиёҷоти минтақавӣ мебошад, ки имкон медиҳад хусусиятҳои фарҳангӣ-маърифатии маҳаллӣ нигоҳ дошта, сифати таҳсилот, ки ба шароити мушаххас

нигаронида шудааст, беҳтар карда шавад.

Дар Тоҷикистон филиалҳои донишгоҳҳо дар минтақаҳои гуногун ғаёлона инкишоф меёбанд, ки барномаҳои таълимиро бо назардошти хусусиятҳои маҳаллӣ ва талаботи иқтисодиёт мутобиқ мекунанд. Ин ба мо имкон медиҳад, ки мутахассисоне тайёр кунем, ки на танҳо маҳорати касбӣ доранд, балки хусусиятҳои территорияи худро нағз фаҳманд. Муҳим аст, ки донишҷӯёни ин филиалҳо нақшаҳои дарозмуддати худро бо рушди минтақаҳои маҳаллӣ алоқаманд кунанд, ки ин ба тарбияи масъулияти иҷтимоӣ ва ватандӯстӣ мусоидат мекунад.

Яке аз вазифаҳои асосӣ рушди худидоракунии донишҷӯён ва ҷалби донишҷӯён ба ташаббусҳои ҷамъиятӣ, аз қабили гурӯҳҳои волонтерӣ, лоиҳаҳои фарҳангӣ ва экологӣ мебошад. Ин на танҳо ба рушди малакаҳои роҳбарии донишҷӯён мусоидат мекунад, балки инчунин ба ҳалли мушкилоти мушаххаси маҳаллӣ, таҳкими ҷомеаҳо ва иқтисодҳои маҳаллӣ мусоидат мекунад. Ҷалби донишҷӯён ба чунин лоиҳаҳо ба рушди касбии онҳо мусоидат намуда, ба онҳо имкон медиҳад, ки донишҳои гирифташонро дар амал татбиқ намоянд ва малакаҳоеро, ки дар ҳаёти воқеӣ талабот доранд, инкишоф диҳанд.

Низомии таълимии Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи Саидмуъмин Раҳимов бар пояи чанд мафҳумҳои асосӣ, аз ҷумла худташқилдиҳии донишҷӯён, фардикунонии раванди таълим ва роҳнамоии касбӣ асос ёфтааст. Ба донишҷӯён имконият дода мешавад, ки самтҳои ғаёлияти худро мустақилона интихоб кунанд, таҳсили худро ба нақша гиранд ва дар ҷорабиниҳои роҳнамоии касбӣ иштирок намоянд. Ҷанбаи муҳими истифодаи технологияҳои инноватсионии таълимӣ ва принсипи шарикӣ ва муколама, вақте ки омӯзгорон ва донишҷӯён якҷоя қарор қабул мекунанд ва лоиҳаҳо амалӣ мекунанд. Ин равишҳо барои рушди шахсӣ

ва омодагии касбии донишчӯён шароит фароҳам меоранд .

Мавқеи субъективии донишчӯ, ки ба худмуайянкунии таълимии ӯ таъсир мерасонад, дар ин система аҳамияти калидӣ дорад. Ин мавқеъ муносибати донишчӯ ба раванди таълим, ниёзҳо ва ниятҳои шахсии ӯро инъикос мекунад. Мавқеи ғайол, ташаббус ва масъулият чӯзӯҳои муҳими мавқеи субъективӣ мебошанд, ки қобилияти рушди худшиносӣ ва тағир додани ҷаҳони атрофи моро мувофиқи арзишҳо ва ҳадафҳои шахсӣ ташкил медиҳанд.

Таҳқиқоти муосири самтҳои арзишмандии донишчӯён дар Тоҷикистон таъсири омилҳои фарҳангӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодиро ба ҷаҳонбинӣ ва афзалиятҳои онҳо ошкор месозад. Ҷанбаи муҳим ин таҳлили он аст, ки ҷӣ гуна ҷаҳонишавӣ ва тағйироти технологӣ ба дарки арзишҳои анъанавӣ ва нав аз ҷониби ҷавонон таъсир мерасонад. Дар ин замина нақши муассисаҳои таълимӣ ва муассисаҳои иҷтимоӣ дар ташаккули муносибатҳои донишчӯён, бахусус дар робита ба афзалиятҳои касбӣ ва рафтори иҷтимоии онҳо низ таъкид шудааст.

Таҳқиқоти сотсиологӣ нишон медиҳад, ки ҷавонони донишчӯ дар ҳаёти ҷамъиятӣ ғайолони иштирок намуда, барои иштирок дар худидоракунии ва ташаббусҳои ҷамъиятӣ тайёрии баланд доранд. Аммо як қатор проблемаҳо, аз қабилӣ камсаводии ҳуқуқӣ ва таҷрибаи худидоракунии мавҷуданд. Барои ҳалли ин мушкилот пешниҳод карда мешавад, ки тренингҳое, ки ба баланд бардоштани дониш дар бораи ҳуқуқи донишчӯён ва ташаккули малақаҳои роҳбарикунанда нигаронида шудаанд, гузаронида шаванд. Ташаббуси донишчӯёнро дастгирӣ намуда, барои иштироки ғайолони ҷавонон дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии мамлакат шароит муҳайё кардан муҳим аст.

Барои баланд бардоштани дараҷаи иҷтимоии донишчӯён ва ҷалб намудани онҳо ба ҳаёти ҷамъиятию сиёсӣ ташкилот-

ҳои донишҷуиро инкишоф додан, онҳоро аз ҷиҳати институционалӣ дастгирӣ кардан ва донишҷӯёнро ба равандҳои қабули қарорҳо ҷалб кардан лозим аст. Ин тадбирҳо ба мустаҳкам шудани фаъолияти шаҳрвандии донишҷӯён, инкишоф додани худидоракунии ва маҳорати роҳбарии онҳо ёри мерасонанд.

Дар зербоби дуюми боби дуюм, ки «Хусусиятҳои рушди созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон дар Тоҷикистони муосир» ном дорад, муфасссал гуфта мешавад, ки рушди созмонҳои ҷамъиятии ҷавонон дар Тоҷикистон ба омилҳои зиёд, аз ҷумла сиёсати давлат, арзишҳои анъанавӣ, мавҷудияти захираҳо, иштироки онҳо вобаста аст. дар лоиҳаҳои байналмилалӣ ва истифодаи технологияҳои муосир. Вазъияти сиёсӣ ба фаъолияти созмонҳои ҷавонон, ки аксар вақт бо мақомоти давлатӣ робита доранд ва метавонанд бо ҳизбҳои сиёсӣ алоқаманд бошанд, таъсири ҷиддӣ мерасонад. Иштироки фаъолонан ҷавонон дар ин ташкilotҳо ба ташаккули муносибатҳои зиндагӣ мусоидат намуда, барои қабули қарорҳои оқилона ва ҳалли мушкилоти рӯзмарра мусоидат мекунад. Иштирок дар иттиҳодияҳои ҷавонон инчунин ба рушди малакаҳои роҳбарӣ, малакаҳои идоракунии ва шабакаҳои иҷтимоии донишҷӯён мусоидат мекунад.

Давлат иттиҳодияҳои ҷавононро тавассути қабули қонунҳое, ки ба беҳтар кардани шароит барои ҷавонон нигаронида шудаанд, фаъолонан дастгирӣ мекунад, аз қабili Қонуни сиёсати ҷавонон 2021, ки тадбирҳои дастгирии иттиҳодияҳои ҷавонон ва кӯдаконро дар бар мегирад. Дастгирии ҳукумат кӯмаки иттилоотӣ, барномаҳои таълимӣ, имтиёзҳои андоз ва дастрасӣ ба захирахоро дар бар мегирад. Илова бар ин, иттиҳодияҳои ҷавонон дар лоиҳаҳои иҷтимоӣ ва фарҳангӣ фаъолонан иштирок мекунанд, ки ба таҳкими ҷомеаи шаҳр-

вандӣ мусоидат мекунад. Унсури муҳим ҳамкориҳои байналмилалӣ мебошад, ки ба созмонҳои ҷавонон дар рушди захираҳои худ ва баланд бардоштани таъсири онҳо кӯмак мерасонад.

Ба ҳамоҳангсозии кори созмонҳои ҷавонон дар сатҳи давлатӣ тавачҷуҳи хоса дода мешавад, ки ин тавассути фаъолияти Шӯрои миллии ҷавонон зоҳир мегардад. Як бахши муҳимми ин раванд ҳамгироии талошҳои созмонҳои мухталиф, таҳияи сиёсати ҷавонон ва ширкат дар ҳамоишҳои байналмилалӣ барои табодули таҷриба аст. Сарфи назар аз гуногунии диссертатсияи созмонҳои ҷавонон, ки соҳаҳои рушди иҷтимоӣ, ҳифзи ҳуқуқи ҷавонон, дастгирии соҳибкорӣ ва ғайраро дар бар мегиранд, фаъолияти пурсамари онҳо ҳамоҳангсозии талошҳо ва нигоҳ доштани мустақилият аз назорати ҳукуматро тақозо мекунад. Муҳим он аст, ки созмонҳои ҷавонон мустақилияти худро нигоҳ доранд, ба фаъолияти давлат аз назари интиқодӣ баҳогузори карда тавонанд, лоиҳаҳои шахсии худро таҳия намуда, барои ноил шудан ба рушди устувор ва суботи иҷтимоӣ бо сохторҳои давлатӣ фаъолона ҳамкорӣ кунанд.

Дар зербоби сеюми боби дуюм, «Ташаккули усулҳои фаъолияти таълимӣ дар донишгоҳи муосир» таъкид карда мешавад, ки барои фаъолияти пурсамари низоми таълим дар донишгоҳ зарур аст, ки ташкили худидоракунии донишҷӯён ва идоракунии стратегияи ҷомеаи донишҷӯён ҳарду мутаносиб инкишоф дода шаванд. Дар ин замина, методологияи тархрезӣ як воситаи тавоноии эҷоди системаи динамикӣ, устувор ва муассири таълимӣ мегардад, ки ба рушди шахсӣ ва касбии донишҷӯён мусоидат мекунад. Методологияи тарроҳӣ тархрезии созмонҳои донишҷӯӣ, ба назар гирифтани таъсири иҷтимоӣ, рушди рафтори шахрвандӣ ва рушди малакаҳои роҳбариро дар бар мегирад. Ҷанбаҳои муҳим таҳлили мунтазами эҳтиёҷоти донишҷӯён, муайян кардани ҳадафҳо,

таҳияи стратегия, мониторинг, ҷалби иштирокчиён ва истифодаи фикру ақидаҳо мебошанд, ки фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятиро бештар мутамарказ ва муассир мегардонад.

Тарҳ ҳамчун марҳилаи пешакии фаъолияти амалӣ барои эҷоди тасаввуроти дақиқ дар бораи натиҷаи оянда, ба назар гирифтани хатарҳои имконпазир ва таҳияи стратегияи дуруст кӯмак мекунад. Мантиқ дар тарҳрезӣ истифода мешавад, ки дурустӣ ва самаранокии қарорҳои қабулшударо таъмин мекунад, ки ин дар шароити тағйирёбии доимӣ махсусан муҳим аст. Ин ба созмонҳо имкон медиҳад, ки мушкilot ва имкониятҳои пешаки пешгӯӣ карда, сохтори устувор ва мутобикшавандаро эҷод кунанд. Банақшагирии стратегӣ, ки ба интихоби самтҳои асосӣ ва ҳалли мушкilotи ҷорӣ нигаронида шудааст, ҷузъи муҳими кори муваффақи ҳар як ташкилот мебошад.

Тарҳрезии иҷтимоӣ ба баланд бардоштани сифати зиндагӣ, ҳалли мушкilotи иҷтимоӣ ва ҳамкориҳои самарабахши унсурҳои гуногуни ҷомеа нигаронида шудааст. Муҳандисии бомуваффақияти иҷтимоӣ диди равшани тағйироти ояндаро талаб мекунад, ки ба созмонҳо имкон медиҳад, ки чандир бошанд ва ба шароити тағйирёбанда мутобикшаванд. Ин офариниши моделҳои иҷтимоиро дар бар мегирад, ки ба оптимизатсияи равандҳои иҷтимоӣ, таҳкими робитаҳо дар дохили ҷомеа ва коҳиш додани харобшавии иҷтимоӣ нигаронида шудаанд. Объектҳои тарҳрезии иҷтимоӣ доираи васеъро дар бар мегиранд: аз системаҳои маориф ва тандурустӣ то фарогирии иҷтимоӣ ва дастгирӣ.

Тарҳрезии педагогӣ як фаъолияти арзишӣ мебошад, ки ба тағйир додани воқеияти таълимӣ, ҷалби донишҷӯён ба раванди дарки амиқи арзишҳо ва ташаккули эътиқоди устувор нигаронида шудааст. Муҳим он аст, ки тарҳ ҷалби шахсии иштирокчиён, оғаҳӣ аз ҳадафҳо ва ангезаҳои фаъолияти онҳо,

инъикос ва рушди масъулияти иҷтимоиро дар бар мегирад, ки ба самараноктар таълиму тарбия мусоидат мекунад.

Дар боби сеюм «Ташаккул ва самарабахшии ҷамъиятҳои донишчӯён» шароити ташкили иттиҳодияҳои донишчӯён дар муассисаҳои таълимӣ, равандҳои ташкили ин иттиҳодияҳо ва натиҷаҳои фаъолияти онҳо дар мактабҳои олии таҳлил карда шудаанд. Дар боб раванди ташаккули иттиҳодияҳои донишчӯён, хусусиятҳои ташкилӣ ва механизмҳои фаъолияти онҳо муфассал таҳлил гардида, инчунин аҳаммияти онҳо барои рушди шахсият ва касбии донишчӯён ва рушди ҷамъаонибаи муҳити таълим дар мактабҳои олии таъкид шудааст.

Дар зербоби якуми боби сеюм «Шартҳои ташкили иттиҳодияҳои донишчӯён дар муассисаҳои таълимӣ» қайд карда мешавад, ки раванди худташкिल्диҳии ҷамъиятҳои донишчӯён ба якҷанд омилҳои асосӣ вобаста аст, аз қабили мавҷудияти манфиатҳо ва ҳадафҳои умумии донишчӯён, дастгирии донишгоҳ ва қобиляти роҳбарон барои идоракунии самараноки созмон. Ҷанбаҳои муҳим ин захираҳо, аз ҷумла дастгирии молиявӣ ва моддӣ, инчунин мавҷудияти ҷой барои фаъолият мебошанд. Дар фаъолияти иттиҳодияҳои донишчӯён заминаи ҳуқуқӣ ва риояи оинномаи донишкада низ нақши муҳим мебозад. Дар Тоҷикистон дастгирии давлатӣ дар эҷоди заминаи меъёрӣ, таъмини захираҳо барои татбиқи лоиҳаҳо ва рушди зерсохтори фаъолияти донишчӯён ифода меёбад. Донишчӯёни ҳавасманд, дастгирии маъмурият ва иштирок дар барномаҳои байналмилалӣ ба рушди иттиҳодияҳои фаъоли донишчӯён, ки дар ҳаёти донишгоҳ нақши муҳим доранд, мусоидат мекунад.

Сиёсати давлатии ҷавонон дар Тоҷикистон ба дастгирии ташаббусҳои донишчӯён, рушди нерӯи онҳо тавассути эҷоди барномаҳои ҳавасмандкунӣ, ҷоизаҳо ва имкониятҳо барои

рушди касбӣ нигаронида шудааст. Дар ин раванд медиозахи-
раҳои донишҷӯён ва ҳамкориҳои байналмилалӣ низ нақши
муҳим доранд, ки имкони иштироки донишҷӯён дар лоиҳаҳои
гуногун ва табодули таҷрибаро васеъ мекунанд. Ҳамаи ин
тадбирҳо ба фароҳам овардани шароити мусоид барои
ташаққули ҷомеаи ғаёл, муттаҳид ва касбӣ нигаронидашудаи
донишҷӯён мусоидат мекунанд.

Дар татбиқи сиёсати ҷавонон аҳамияти ташаққули
ҳисси масъулияти шаҳрвандӣ, ватандӯстӣ ва омодагӣ ба
иштирок дар ҳаёти ҷамъиятӣ дар донишҷӯён низ ба назар
гирифта мешавад. Барои ин муносибати комплексӣ, аз ҷумла
инкишоф додани сифатҳои шахсӣ ва касбӣ, инчунин ташкили
чорабиниҳоеро талаб мекунад, ки ба ғаёлияти ҷамъиятии
донишҷӯён мусоидат мекунанд. Дастгирии тарзи ҳаёти эҷодӣ
ва солим барои ҷавонон, рушди маърифати экологии онҳо ва
омӯзонидани беҳатарии рақамӣ муҳим аст. Ин тадбирҳо ба
ҳаёти мустақилона ва иштироки ғаёлона дар тараққиёти
ҷамъият тайёр шудани ҷавононро таъмин мекунанд.

Ҳамкориҳои зичи созмонҳои ҷавонон ва васоити ахбори
омма барои оғаҳии аҳоли аз ғаёлияти Шӯро мусоидат
намуда, таваҷҷуҳи ҷавононро ба ташаббусҳои ҷавонон, баланд
бардоштани сатҳи оғаҳии ҷавонон аз мушкilotи ҷавонон ва
афзоиши таваҷҷуҳ ба ҳалли онҳо мусоидат мекунад. Шӯрои
донишҷӯён ҳамчун иттиҳодияи ҷамъиятии донишҷӯёни
донишгоҳҳо барои амалӣ намудани лоиҳаҳо, рушди ҳаракати
донишҷӯён ва ҳалли масъалаҳои муҳим, аз қабili ҳифзи
ҳукуки донишҷӯён, ташкили чорабиниҳои фарҳангӣ ва
варзишӣ, тарғиби тарзи ҳаёти солим ва иштирок дар лоиҳаҳои
экологӣ ғаёлона ғаёлият мебарад. Аммо, сарфи назар аз
ғаёл будан, донишҷӯён аксар вақт иштирок дар
иттиҳодияҳои ҷамъиятиро ҳамчун ҷузъи муҳими таҷрибаи
донишгоҳии худ намедонанд, ки барои ҳавасмандкунӣ ва

омода кардани онҳо кори иловагиро талаб мекунад. Пурсиш дар байни донишҷӯён нишон дод, ки аксари онҳо ба халли проблемаҳои шаҳр шавқу ҳавас доранд, вале дар фаъолияти ҷамъиятӣ таҷриба надоранд. Омӯзгорон, дар навбати худ, ба кор бо ҷавонон баҳои мусбат дода, аҳаммияти ташаккули сифатҳои касбӣ ва шахсии донишҷӯён, аз қабili масъулият ва салоҳиятро таъкид мекунанд. Пешбинӣ шудааст, ки инкишофи минбаъдаи ташкилотҳои ҷамъиятии донишҷӯён ба фаъолӣ ва худташкилотчигӣ бештар ҷалб намудани донишҷӯён ва устодонро талаб мекунад.

Дар зербоби дуҷуми боби сеюм, ки «Раванди ташкили иттиҳодияҳои донишҷӯён дар муассисаҳои таълимӣ» ном дорад, кори педагогӣ ва низоми худидоракунии дар Тоҷикистонро муфассал таҳлил мекунад. Ин имкон дод, ки усулҳои самарабахши ташкили ташкилотҳои ҷамъиятии донишҷӯён дар муассисаҳои таълимии Донишқадаи тарбияи ҷисмонӣ ба номи Саидмуъмин Раҳимов ва филиалҳои Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ дар шаҳрҳои Леваканд ва Хучанд таҳия карда шаванд. Таъсиси ташкилоти донишҷӯён якчанд марҳилаҳоро дар бар мегирад, ки аз омода кардани гурӯҳи ташаббускори донишҷӯёни фаъол бо сифатҳои зарурии роҳбарӣ ва ҳавасмандкунии оғоз меёбад. Гузаронидани таҳқиқот оид ба ниязҳои донишҷӯён, таҳлили ташаббусҳои мавҷудаи ҷомеа ва муайян кардани ҳадафҳои беназири ташкилоти нав муҳим аст. Дар асоси ин маълумот миссияву диди созмон таҳия карда мешавад, ки самти стратегияи онро муайян мекунанд.

Қадами навбатӣ таҳияи консепсияҳо ва фаъолиятҳои асосӣ мебошад, ки барои ташкили кор ва равона кардани кӯшишҳо ба вазифаҳои муҳимтарин мусоидат мекунад. Пас аз он барномаҳо ва лоиҳаҳои мақсаднок таҳия карда мешаванд, ки ҳадафҳои умумиро ба марҳилаҳои мушаххас табдил

медиханд ва меъёрҳои арзёбии самаранокӣ ташаккул меёбанд. Қадами муҳим ин бақайдгирии созмон, гузаронидани экспертизаи беруна ва пешниҳоди барнома ба ҷонибҳои манфиатдор мебошад. Марҳилаи ниҳой ба эҳёи фаъолияти созмон, татбиқи лоиҳаҳо ва ташаббусҳои афзалиятнок нигаронида шудааст, ки ба рушди устувор ва ҳамгирӣ ба равандҳои иҷтимоию иқтисодӣ мусоидат мекунад.

Дар зербоби сеюми боби сеюм «Натиҷаҳои кори ҷомеаи донишҷӯён дар муассисаҳои таълимӣ» таъкид шудааст, ки ташкилотҳои ҷамъиятии донишҷӯён дар Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ва филиалҳои Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон фарҳанги шаҳрвандиро дар байни донишҷӯён тавассути иштирок дар лоиҳаҳо ва ҷорабиниҳо фаъолон инкишоф медиҳанд. Фаъолияти онҳо аз ташкили ҷорабиниҳои фарҳангӣ, варзишӣ ва маърифатӣ, инчунин ташаббусҳои волонтерӣ ва аҳамияти иҷтимоӣ иборат аст. Донишҷӯён бо омӯзгорон ва ҷавонони шаҳр фаъолон муошират намуда, мушкilotи иҷтимоиро ҳал намуда, малакаҳои роҳбарӣ ва идоракуниро инкишоф медиҳанд.

Ба ҷалби ташкилотҳои донишҷӯён дар таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамияти хоса диққати махсус дода мешавад. Донишҷӯён дар озмунҳои грантӣ фаъолон иштирок мекунанд, ки ин барои ҷалби захираҳои иловагӣ ва рушди ташаббусҳои навоҷарона мусоидат мекунад. Тавассути иштирок дар ҷунин лоиҳаҳо онҳо камолоти шаҳрвандиро инкишоф медиҳанд ва дар ҳалли мушкilotи ҷавонон тавассути маъракаҳои экологӣ, барномаҳои варзишӣ ва лоиҳаҳои хайрия фаъолон саҳм мегузоранд.

Яке аз лоиҳаҳои бузург таъсиси маркази иҷтимоӣ-фарҳангӣ дар заминаи филиали Донишгоҳи байнулмилалӣ дар Леваканд мебошад, ки ҳадаф аз он ҷалби ҷавонон ба корҳои

фарҳангию маърифатӣ мебошад. Марказ мушкилоти рӯзмарраи ҷавононро ҳаллу фасл мекунад, барномаҳои таълимӣ таҳия ва ҷорабиниҳо доир менамояд, ки ба рушди сиёсати ҷавонон нигаронида шудаанд. Лоиха ба мактаббачагон нигаронида шудааст, ки ба онҳо имкон медиҳад, ки масъулияти шахрвандӣ дар байни ҷавонон инкишоф дода, малакаҳои роҳбарӣ ва ҳавасмандгардонии рушди касбӣ мусоидат намоянд.

Ташкили ҷорабиниҳо, монанди конкурси шаҳрии «Илм Фуруғи маърифат» ба баланд бардоштани сатҳи маърифатнокии ҷавонон ва ҷалби тавачҷуҳ ба мушкилоти муҳими иҷтимоӣ нигаронида шудааст. Иштироки фаъоли донишчӯён дар чунин лоихаҳо ба рушди шахсият мусоидат мекунад ва роби-тахоро бо ҷомеаи маҳаллӣ мустаҳкам мекунад.

Кори ташкилотдои донишчӯён дараҷаи баланди шахрвандӣ, камолоти ташкилотчигӣ ва иштирок дар равандҳои ободонии фазои шаҳрро нишон медиҳад. Ин ташаббусҳо на танҳо ҷомеаи донишчӯёнро инкишоф медиҳанд, балки ҳамбастагии ҷомеаро тавассути эҷоди як платформа барои ҳалли масъалаҳои муҳими шаҳр таҳким мебахшанд.

ХУЛОСАҲОИ УМУМӢ ВА ТАВСИЯҲО

Таҳсилоти олии муосир, ки зери таъсири ҷаҳонишавӣ ва байналмиллалӣ қарор дорад, боиси як қатор тағйироту оқибатҳои назаррас мегардад. Пеш аз ҳама, он ба баланд бардоштани сифати таълим тавассути табодули дониш, таҷриба ва таҷрибаи пешқадам байни кишварҳои гуногун ва муассисаҳои таълимӣ мусоидат мекунад. Глобализатсия ва байнулмилалӣ барои донишчӯён ва омӯзгорон, аз ҷумла иштирок дар барномаҳои мубодилаи байналмилалӣ, таҷрибаомӯзӣ ва лоихаҳои таҳқиқотӣ имкониятҳои бештар фароҳам меорад.

Онҳо инчунин ташкили ҷомеаҳои омӯзишии гуногунтар

ва фарогирро ташвиқ мекунад, ки ба ҳамдигарфаҳмӣ ва ҳам-кории байнифарҳангӣ мусоидат мекунад. Донишгоҳҳое, ки дар шабакаҳои ҷаҳонии таҳсилот фаъолона ширкат меварзанд, барои донишҷӯён ва омӯзгорони хориҷӣ ҷолибтар мешаванд, ки ин нуфуз ва рақобатпазирии онҳоро дар арсаи байнал-милалӣ афзоиш медиҳад.

Ҳамзамон, ҷаҳонишавӣ ва байнулмилалӣ мутобиксозии нақшаҳои таълимӣ ва равишҳои таълимро барои ҷавобгӯ ба стандартҳои байналмилалӣ ва талаботи бозори меҳнат тақозо мекунад. Ин метавонад боиси зиёд шудани истифодаи технологияҳо ва усулҳои муосири таълим гардад, ки боиси самараноктар ва фасеҳтар раванди таълим гардад.

Бо вучуди ин, ин равандҳо инчунин метавонанд мушкилотро эҷод кунанд, ба монанди зарурати идоракунии фарқиятҳои фарҳангӣ, таъмини таҳсилоти босифат дар муҳити афзояндаи рақобат ва мутобикшавӣ ба тағирот дар бозори ҷаҳонии меҳнат. Дар натиҷа, муассисаҳои таҳсилоти олии бояд барои бомуваффақият мубориза бурдан бо мушкилот ва имкониятҳои ҷаҳонишавӣ ва байнулмилалӣ ба тағйироту наовариҳои доимӣ омода бошанд. Мувозинати байни тамоюлҳои ҷаҳонӣ ва бо назардошти хусусиятҳои миллии таълимро нигоҳ доштан муҳим аст.

Дар шароити Тоҷикистон нигоҳ доштани ин мувозинат таҳкими тавачҷуҳи минтақавии таҳсилоти олиро дар бар мегирад. Тараққиёти филиалҳои ноҳиявии Донишгоҳҳо, ки хусусиятҳои шароити маҳалро ба назар гирифта, хизмати маданиро ба истеъмолкунандагон наздик мекунад, мисол шуда метавонад. Ҷанбаи муҳим ин тарбия ба арзишҳои фарҳангии маҳаллӣ ва муносибати ватандӯстӣ нисбат ба зодгоҳ ва рушди иҷтимоию иқтисодии он мебошад. Донишгоҳ бояд на танҳо мутахассисони соҳибихтисос, балки одамони босалоҳиятро низ омода созад, ки дар қаламрави худ

дигаргуниҳо ба амал оваранд. Бехтарин роҳи ҳалли масъалаҳои тарбияи ахлоқӣ ва ватандустиӣ донишҷӯён ба ҳам пайвастанӣ равишҳои назариявӣ амалӣ мебошад, ки ба ташаккули ҳаматарафаи шахрвандӣ ахлоқӣ онҳо мусоидат мекунад. Ин дохил кардани курсҳо ва семинарҳо ба барномаи таълимӣ, ки ба таърих, фарҳанг ва шахрвандӣ нигаронида шудааст, дар бар мегирад, ки дарк ва эҳтироми арзишҳо ва анъанаҳои миллиро тарғиб мекунад.

Ташкили барномаҳои волонтерӣ, иштирок дар чорабиниҳои хайриявӣ, ташаббусҳои экологӣ ва чорабиниҳои иҷтимоӣ ба донишҷӯён кӯмак мекунад, ки донишҳои худро дар амал татбиқ кунанд ва ҳисси масъулият дар назди ҷомеаро инкишоф диҳанд. Гузаронидани конкурсҳо, намоишгоҳҳо, фестивалҳо бахшида ба маданият ва таърихи миллий, инчунин ташкил намудани экскурсияҳо ба ёдгориҳои таърихӣ ва ҷойҳои шухрати ҷангӣ тарбияи ватандустиро бо роҳи ба мероси фарҳангӣ фаро гирифтани шахсӣ баланд мебардорад. Вохурӣ ва суҳбатҳо бо ветеранҳо, қаҳрамонҳо ва пешвоёни ҷамъият, ки аз таҷрибаи худ нақл карда метавонанд, донишҷӯёнро ба ҷаҳолоне иштирок кардан дар ҷамъиятоҳи худ илҳом мебахшанд.

Дастгирии ташаббусҳои донишҷӯён дар ташкили маҳфилҳои шавқмандӣ, аз қабилӣ маҳфилҳои таърихӣ, фарҳангӣ ва ватандӯстӣ, ки онҳо метавонанд масъалаҳои муҳими рӯзро баррасӣ кунанд, чорабиниҳо ташкил кунанд ва лоиҳаҳои худро амалӣ созанд, инчунин ташкили тренингҳо ва дарсҳои маҳорат оид ба ташаккули малакаҳои роҳбарӣ ва ташкилотчигӣ ба донишҷӯён мусоидат мекунад. Ба ҳам пайвастанӣ ин усулҳо муносибати комплексӣ ба тарбияи ахлоқӣ ва ватандӯстӣ таъмин намуда, дар донишҷӯён арзишҳои устувори ахлоқӣ, ҳисси ватандӯстӣ ва омодагӣ ба иштироки ҷаҳолоне дар ҳаёти ҷамъиятиро ташаккул медиҳад.

Донишгоҳхоро лозим аст, ки мутахассисоне тайёр кунанд, ки ҳам донишҳои назариявӣ ва ҳам малакаҳои амалӣ дошта бошанд, то онҳо тавонанд дар фаъолияти касбии худ бомуваффақият татбиқ кунанд ва мутахассиси босалоҳият бошанд.

Ин аз он иборат аст, ки мутахассисони соҳибхитисос дар соҳаи худ, ки донишҳои муосир доранд ва қодиранд онро дар амал татбиқ кунанд, роҳбарон ва менечероне, ки метавонанд лоиҳаҳо, дастаҳо ва ташкилотҳоро самаранок идора кунанд, қарорҳои оқилона қабул кунанд ва дигаронро роҳбарӣ кунанд, наоварон ва соҳибкороне омода барои эҷод ва таҳияи ғояҳо, маҳсулот ва хидматҳои нав, инчунин роҳандозӣ ва идоракунии лоиҳаҳои тижоратии худ, мутахассисони байналмилалӣ, ки тамоюлҳо ва равандҳои ҷаҳониро дарк мекунанд, салоҳияти байнифарҳангӣ доранд ва қодиранд дар дастаҳои байналмилалӣ кор кунанд, шаҳрвандони аз ҷиҳати иҷтимоӣ масъул нақши онҳо дар ҷомеа, иштирок дар лоиҳаҳои иҷтимоӣ ва волонтерӣ ва саҳмгузори ба рушди устувор ва муҳаққиқон ва олимони салоҳиятдор, ки метавонанд таҳқиқоти мустақилона анҷом диҳанд, маълумотро таҳлил кунанд ва ба ҷомеаи илмӣ саҳм гузоранд.

Имкониятҳои татбиқи принципҳои худидоракунӣ дар стратегияи рушди Донишқадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ба номи Саидмӯъмин Раҳимов, инчунин филиалҳои Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон дар шаҳрҳои Леваканди вилояти Хатлон ва Хучанди вилояти Суғд таҳлил карда шуданд. Принципҳои асосии худидоракунӣ, ки дар ин кор амалӣ карда мешаванд, ошкорбаёнӣ система, устувории асосҳои арзиш ва имкони сценарияҳои гуногуни рушди системаи иҷтимоӣ ва иштирок ва ташаббуси фаъолонаи тамоми ҷонибҳои манфиатдор дар рушди системаи ҷамъиятӣ мебошад.

Барномаи таълимии филиали Донишгоҳи байналмилалии сайёҳӣ ва соҳибкории Тоҷикистон дар Леваканд як иқдоми муҳимест, ки аз ҷониби омӯзгорон, донишҷӯён, мақомоти шаҳрдорӣ ва Кумитаи кор бо ҷавонон дастгирӣ мешаванд. Он ба таъсиси ташкилоти ҷамъиятии ҷавонони донишҷӯён барои ташаккули мутахассиси муосир, сифатҳои ахлоқию ватандӯстӣ, ҷалби шаҳрвандӣ ва масъулияти иҷтимоӣ нигаронида шудааст. Барнома донишҳои назариявӣ ва малакаҳои амалиро тавассути лоиҳаҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва волонтерӣ муттаҳид намуда, аҳаммияти эҳтиром ба анъана ва фарҳанги миллӣ, инчунин рушди қобилиятҳои роҳбарӣ ва ташкилотчигӣ, фароҳам овардани шароит барои рушди ҳамаҷонибаи шахсияти донишҷӯён ва иштирок дар ҳаёти ҷамъиятӣ амалӣ месозад.

Принсипҳои худидоракунӣ ҳамчун асоси ҳаёти ҷомеаи донишгоҳ ва эҳёи онҳо дар Тоҷикистон муайян карда шудаанд. Ҳуҷҷатҳои муосири меъёрии танзимкунандаи худидоракунӣ дар донишгоҳҳо таҳлил гардида, самтҳои асосии сиёсати давлатии ҷавонон оид ба дастгирии худидоракунии донишҷӯён муайян карда шудаанд. Дар диссеттатсия шароити ташаккули иттиҳодияҳои донишҷӯён дар муассисаҳои таълимӣ, аз ҷумла омилҳое, ки ба пайдоиш ва рушди онҳо мусоидат мекунанд, мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муайян карда шудааст, ки дастгирии маъмурият, ҳузури донишҷӯёни фаъол ва дастрасии захираҳо дар ташкили бомуваффақияти чунин иттиҳодияҳо нақши калидӣ доранд.

Марҳилаҳои таъсис, сохторҳои идоракунӣ ва усулҳои кор, ки ба иттиҳодияҳо имкон медиҳанд, ки самаранок фаъолият кунанд ва ба ҳадафҳои худ ноил шаванд, баррасӣ шуданд. Қайд карда мешавад, ки созмони муваффақ тақсими дақиқи масъулиятҳо, воҳӯриҳои мунтазам ва ҳамкории фаъол бо шарикони берунаро дар бар мегирад.

Нишон дода шудааст, ки иштироки фаъолонаи донишчӯён дар ҳаёти ҷамъиятӣ ба рушди шахсият ва касбии онҳо мусоидат намуда, фазои муассисаҳои таълимӣ беҳтар гардида, масъулияти иҷтимоиро баланд мебардорад. Ҷамъиятҳои донишчӯён низ дар татбиқи лоиҳаҳои гуногуни иҷтимоӣ ва таълимӣ нақши муҳим доранд, ки ин ба обрӯи муассисаи таълимӣ ва ҳамкориҳои он бо ҷомеаи маҳаллӣ таъсири мусбат мерасонад.

Ташкилотҳои ҷамъиятии ҷавонони Тоҷикистон аз ҷониби давлат ва ҷомеа фаъолона дастгирӣ ёфта, дар раванди таълиму тарбия, қонеъ гардонидани талаботи маънавӣ ва моддӣ ҷавонон, дар рушди иҷтимоӣ ва ҳифзи ҳуқуқи онҳо саҳми арзанда мегузоранд. Ташкилотҳои донишчӯён дар самтҳои гуногун, аз ҷумла таърихӣ ватандӯстӣ, фарҳангӣ ва фароғатӣ, байналмиллалӣ, варзишӣ, миллий ва фарҳангӣ, иҷтимоӣ сиёсӣ, иҷтимоӣ ва экологӣ фаъолият мекунанд.

Фаъолияти пурсамари системаи таълим ва худидоракунии ҷамъияти донишчӯён методологияро талаб мекунад, ки самтҳои гуногунро ба ҳам мепайвандад. Тарҳи стратегияи ташкилоти ҷамъиятии донишчӯён инҳоро дар бар мегирад: таҳияи стратегияи фаъолияти он, таҳлили оқибатҳои иҷтимоӣ ва таҳияи модели рафтори шахрвандӣ барои мутахассисони оянда.

Хулосаи муҳим оид ба методологияи тарҳрезии педагогӣ ва иҷтимоӣ он аст, ки дар фаъолияти худ ҳамгироии ҳадафҳои таълимӣ ва тарбиявиро таъмин намуда, ба ташаккули салоҳият ва малакаҳои асосии донишчӯён мусоидат намуда, масъулияти шахрвандӣ ва фаъолияти иҷтимоиро дар онҳо ташаккул медиҳад. Ин методология имкон медиҳад, ки равиши муназзам ба фаъолияти таълимӣ ба вучуд оварда шавад, ки самтҳо ва усулҳои гуногунро дар як раванди ягона муттаҳид созад, ки дар навбати худ самаранокии қори тарбиявиро афзун намуда,

ба рушди ҳамаҷонибаи шахсияти донишҷӯён мусоидат мекунад.

Ташкили иттиҳодияҳои ҷамъиятии донишҷӯён дар шакли иттиҳодияи ҷамъиятии донишҷӯён аз он сабаб аст, ки чунин иттиҳодияҳо ба донишҷӯён барои иштироки фаёлона дар ҳаёти донишгоҳ, татбиқи ташаббусу лоиҳаҳои онҳо, инчунин рушди қобилияти роҳбарӣ ва ташкилотчигӣ имконият медиҳад. Илова бар ин, дастгирии маъмурият ва мавҷудияти базаи захиравӣ ба таҳкими ҳисси мансубият ба ҷомеаи донишгоҳ ва баланд бардоштани ҳавасмандии донишҷӯён ба иштирок дар чорабиниҳои ҷамъиятӣ мусоидат мекунад. Иттиҳодияҳои ҷамъиятии донишҷӯён ба воситаи муҳимми инкишоф додани фаъолияти шахрвандӣ ва масъулияти иҷтимоии ҷавонон табдил меёбанд. Дар Донишкадаи тарбияи ҷисмонии Тоҷикистон ва филиалҳои Донишгоҳи байнулмилалии сайёҳӣ ва соҳибқории Тоҷикистон дар шаҳрҳои Леваканд ва Хучанд донишҷӯён ба фаъолиятҳои иҷтимоӣ таваҷҷуҳи зиёд зоҳир мекунанд. Проблемаҳои асосӣ набудани таҷриба ва нокифоя фаҳмидани фаъолияти ташкилотҳои ҷамъиятӣ дар байни донишҷӯён мемонанд.

Раванди худидоракунии донишҷӯён иштироки фаёлона дар банақшагирӣ ва амалӣ намудани чорабиниҳо, ташкили маҳфилҳои донишҷӯён, ташаккули малакаҳои роҳбарӣ ва ташкилотчигӣ, инчунин ҳамкорӣ бо омӯзгорон ва маъмуриятро дар бар мегирад. Донишҷӯён лоиҳаҳоро оғоз мекунанд, масъулиятҳоро мустақилона тақсим мекунанд ва барои натиҷаҳо масъуланд. Ин идоракунии вақт, қори дастаҷамъона ва малакаҳои қабули қарорҳоро инкишоф дода, ба рушди шахсӣ ва касбии онҳо мусоидат мекунад.

Методикаи ташкили иттиҳодияҳои ҷамъиятии донишҷӯён тартиб дода шудааст. Дар гузориш натоиҷи ибтидоии қори созмони донишҷӯён, ки бо иштироки муаллиф

дар филиали Донишгоҳи байналмилалӣ сайёҳӣ ва соҳибкорӣ Тоҷикистон дар шаҳри Леваканди вилояти Хатлон таъсис ёфтааст, пешниҳод шудааст. Дар байни ин натиҷаҳо инҳоро қайд кардан лозим аст: тадриҷан васеъ шудани функсияҳои худидоракунии донишҷӯён, ки ташкилоти ҷамъиятии донишҷӯён ба зиммаи худ гирифтааст; таҳия ва татбиқи лоиҳаҳои иҷтимоӣ, инчунин ҷустуҷӯи сарпарастони эҳтимолӣ ва ташкилотҳои хайрия барои маблағгузорӣ онҳо; гузаронидани чорабиниҳо бо иштироки донишҷӯён ва омӯзгорони донишгоҳ, ки ба ҳалли мушкилоти иҷтимоӣ ҷавонони шаҳр нигаронида шудаанд.

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои таҳқиқот тасдиқ мекунанд, ки худидоракунии ҷомеаи донишҷӯён асоси кори тарбиявӣ дар донишгоҳ бо иштироки фаъолони донишҷӯён дар банақшагирии чорабиниҳо, дастгирии ташаббуси онҳо аз ҷониби маъмурият ва омӯзгорон, мавҷудияти имкониятҳо барои таълим худшиносӣ, омӯзиши мунтазами рушди малақаҳои роҳбарӣ ва фароҳам овардани муҳити фарогир барои ташаккули масъулияти шаҳрвандӣ мебошад.

Перспективаҳои минбаъдаи омӯзиши проблемаи худидоракунии ҷамъияти донишҷӯён ҳамчун асоси раванди таълим дар донишгоҳ аз инҳо иборатанд:

1. Омӯзиши таъсири моделҳои гуногуни худидоракунӣ ба самаранокии кори тарбиявӣ.
2. Таҳлили омилҳои, ки ба худидоракунии муваффақонаи донишҷӯён мусоидат мекунанд.
3. Омӯзиши нақши технологияҳои рақамӣ ва шабакаҳои иҷтимоӣ дар худидоракунӣ ва раванди таълим.
4. Таҳияи усулҳои баҳодиҳии таъсири худидоракунии ташкилот ба рушди шахсӣ ва касбии донишҷӯён.

5. Омуктани таҷрибаи донишгоҳҳои хориҷӣ дар соҳаи худидоракунии ҷамъиятҳои донишҷӯён ва ба шароити маҳал мувофиқ намудани таҷрибаи пешқадам.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот:

Натиҷаҳои таҳқиқоти диссертатсия ва корҳои таҷрибавӣ боиси таҳия ва пешниҳоди тавсияҳои зерин гардиданд:

1) Инфрасохтори муосири таҳсилоти олӣ барои гирифтани таҳсилоти босифат, фаъолияти фаъолони илмӣ-таҳқиқотӣ ва рушди ҳамаҷонибаи донишҷӯён шароит фароҳам меорад.

2) Баланд бардоштани таҳассуси омӯзгорон калиди баланд бардоштани сифати таълим, ҳавасмандгардонии фаъолияти таҳқиқотӣ ва навоарӣ ва омода намудани мутахассисон ба талаботи муосир мебошад.

3) Ҳамкорӣ бо донишгоҳҳои хориҷӣ имкон медиҳад, ки аз тамоюлҳо ва навоариҳои ҷаҳонӣ огоҳ бошем, дониш ва таҷрибаи донишҷӯёну омӯзгоронро васеъ намуда, инчунин ба рушди таҳқиқот ва ҳамкориҳои байналмилалӣ омода бошем.

4) Фарҳанги муошират ва омӯзиш ба раванди худташқилкунӣ дар муҳити таълим таъсири калон расонида, ба ташаккули малакаҳои мустақилият ва масъулиятшиносии донишҷӯён мусоидат мекунад;

5) Худташқилкунӣ ба ташаккули муҳити фасеҳтар, мутобиқшавӣ, фардикунонии таълим ва рушди қобилиятҳои эҷодӣ ва тафаккури соҳибкорӣ дар байни донишҷӯёну омӯзгорон мусоидат мекунад. Ин метавонад барои инноватсия ва рушди ғояҳои нав фазои мусоид фароҳам оварад. Худташқилот дар донишгоҳ на танҳо дастгирии маъмурият, омӯзгорон ва донишҷӯёнро тақозо мекунад, балки ташкили инфрасохтори мувофиқро барои дастгирии ин равандҳо низ тақозо менамояд.

6) Системаи худидоракунии донишҷӯён дар амалияи

таълимии донишгоҳ барои ташаккули мавқеи субъективии донишчӯён муҳим аст. Принципҳои асосии ин низом тарғиби инсондӯстиву таҳаммулпазирӣ, фароҳам овардани шароит барои рушди нерӯи эҷодии ҳар як шахс ва таъмини рушди ҳамаҷонибаи шахсиятро дар бар мегирад.

7) Дар донишгоҳи муосир таъсиси системаи мақсадноки таълимӣ ва худташқилдиҳии озоди ҷомеаи донишчӯён методологияро тақозо мекунад, ки ин соҳахоро дар як раванди ягона муттаҳид намояд. Чунин методология бояд ҳамгиро бошад, ҳадафҳои таълимӣ ва тарбиявиро муттаҳид созад, рушди салоҳиятҳои асосии донишчӯёнро таъмин намояд. Он бояд принципҳои худидоракунӣ, ҳавасмандгардонии ташаббус ва иштироки донишчӯёнро дар идоракунӣ ва иҷрои лоиҳаҳо дарбар гирад. Методология инчунин бояд банақшагирии стратегӣ, тарҳрезии иҷтимоӣ ва тарҳрезии педагогиро дар бар гирад, ки ин имкон медиҳад, системаи ягона ва муассир ба вучуд ояд, ки ба рушди ҳамаҷонибаи донишчӯён ва иштироки ҷаҳлонаи онҳо дар ҳаёти донишгоҳ ва ҷомеа мусоидат кунад.

8) Донишчӯён дар бораи моҳияти созмонҳои ҷамъиятӣ ва иштирок дар ҷаҳолияти онҳо ҷаҳмиши дақиқ надоранд, бинобар ин, раванди худташқилдиҳии донишчӯён бояд хуб сохтор ва дастгирӣ карда шавад. Ба он муваффақ шудан лозим аст, ки донишчӯён аз мақсаду вазиҷаҳои ташқилотҳои ҷамъиятӣ ба воситаи барномаҳои таълимӣ ва маърақаҳои ахборотӣ огоҳ карда шаванд. Раванди худидоракунӣ бояд роҳнамоӣ ва дастгирии иштирокчиён ва муаллимони ботаҷриба, омӯзиши мунтазам ва семинарҳо оид ба ташаккули малақаҳои роҳбарӣ ва ташқилотчиӣ, таъмини захираҳо ва платформаҳо барои ташаббусҳои донишчӯёнро дар бар гирад. Ба ҳамин тариқ, донишчӯён тадриҷан принципҳои худташқилкуниро азхуд карда, дар ҷаҳолияти ташқилотҳои ҷамъиятӣ самаранок иштирок мекунад.

9) Расонидани мақсадҳои оинномавии ташкилоти ҷамъиятии донишҷӯ оид ба ташаккули фарҳанги мутахассисони оянда метавонад тавассути самтҳо ва шаклҳои зерини фаъолият сурат гирад: чорабиниҳои таълимӣ лексияҳо ва семинарҳо оид ба масъалаҳои фарҳанги шаҳрвандӣ, ҳуқуқи инсон, демократия ва сиёсӣ, системаи мамлакат, инчунин вохуриҳо бо намоёндагони ташкилотҳои ҷамъиятӣ, сиёсатмадорон, ҳуқуқшиносон ва коршиносон; фаъолияти амалӣ лоиҳаҳои волонтерӣ ва чорабиниҳои иҷтимоӣ, иштирок дар ташаббусҳои экологӣ ва иҷтимоӣ, ташкил ва гузаронидани чорабиниҳои хайрияро дар бар мегирад; чорабиниҳои фарҳангӣ маърифатӣ намоишгоҳҳо, озмунҳо ва фестивалҳо, ки ба баланд бардоштани сатҳи шуури шаҳрвандӣ нигаронида шудаанд, инчунин киноклубҳо ва клубҳои мубоҳисавӣ бо мубоҳисаҳои филмҳо ва китобҳо дар мавзӯҳои фарҳанги шаҳрвандӣ ва масъулияти иҷтимоӣ; корҳои фаҳмондадиҳӣ таҳия ва паҳн кардани маводи иттилоотӣ (брошюраҳо, плакатҳо, захираҳои интернетӣ) дар мавзӯҳои фарҳанги шаҳрвандӣ ва пешбурди саҳифаҳо дар шабакаҳои иҷтимоӣ бо мақсади оммавӣ кардани арзишҳои шаҳрвандӣ ва шаҳрвандии фаъолро дар бар мегирад; фаъолияти лоиҳавӣ таҳия ва татбиқи лоиҳаҳоеро дар бар мегирад, ки ба ҳалли масъалаҳои мушаххаси иҷтимоӣ ва рушди малакаҳои шаҳрвандӣ нигаронида шудаанд, инчунин иштирок дар озмунҳои грантӣ ва барномаҳои дастгирии ташаббусҳои ҷавонон; ҳамкорӣ бо дигар ташкилотҳои шарикӣ бо ташкилотҳои ғайридавлатӣ, мақомоти давлатӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва ҷомеаи соҳибкорӣ, инчунин иштирок дар конференсҳо, форумҳо ва мизҳои мудаввар оид ба масъалаҳои фарҳанги шаҳрвандӣ ва фаъолнокии иҷтимоиро дар назар дорад; чорабиниҳои варзишӣ ва фароғатӣ ташкили мусобиқаҳо ва мусобиқаҳои варзишӣ, ки ба тарғиби тарзи ҳаёти солим ва муттаҳидсозии ҷомеаи донишҷӯён нигаронида

шудаанд, инчунин ташкили саёхатҳо ва экспедитсияҳо бо унсурҳои тарбияи экологӣ; ҳамкориҳои байналмилалӣ, иштирок дар мубодилаи байналмилалӣ ва таҷрибаомӯзӣ, инчунин ташкили вохӯриву чорабиниҳо бо иштироки донишҷӯёни кишварҳои дигарро дар бар мегирад. Ин самтҳои фаъолият ба донишҷӯён дар гирифтани дониш ва малакаҳои зарурӣ, ташаккули мавқеи фаъоли шаҳрвандӣ ва иштирокчиёни комилҳуқуқи ҷомеаи шаҳрвандӣ мусоидат мекунанд.

ИНТИШОРОТ АЗ РЀЙИ МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

а) Мақолаҳо дар маҷаллаҳои тақризшаванда:

[1-М] Тошматов, Р. [Матн] / Саидова, М. Х., Тошматов, Р. Н., Курбонов, Х. / Ахбори Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон (маҷаллаи илмӣ). - Душанбе: ДДТТ, 2016. - №1 (14). -С. 51-57.

[2-М] Тошматов, Р.Н. Нақши худидоракунии дар рушди ташкилии муассисаи таҳсилоти олии муосир. [Матн] / Сафаров, А., Тошматов, Р. Н. / Ахбори Институти рушди маориф. - 2023. - № 4 (44). - С. 98-104.

[3-М] Тошматов, Р.Н. Нақши худидоракунии дар ташаккул ва рушди ҷомеаи донишгоҳ. [Матн] / Тошматов, Р. Н./ Ахбори Институти рушди маориф. - 2023. — №.4(44). -С. 58-64.

[4-М] Тошматов, Р. Раванди ташкили иттиҳодияҳои донишҷӯён дар муассисаҳои таълимӣ. [Матн] / Тошматов, Р. Н./ Ахбори Академияи маорифи Тоҷикистон, 2024. - №1 (50). -С. 160-167.

[5-М] Тошматов, Р. Оид ба масъалаи истифодаи менечменти педагогӣ дар федератсияҳои варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон / Саидова, М., Тошматов, Р. / Вестник ДДТТ. - 2014. - № 2(7). -С.04-108. - ISSN 2308-054X.

б) Мақолаҳо дар маҷмуаҳои дигар

[6-М] Тошматов, Р. Проблемаҳо ва хусусиятҳои фаъолият ва рушди тарбияи ҷисмонӣ ва варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити иқтисоди бозорӣ. / Саидова, М.Х., Абдуллоев, А.Б., Тошматов, Р.Н. / Материалҳои конференсияи илмию амалии мукотибаи байналхалқии «Проблемаҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш

дар шароити муосири иҷтимоию иқтисодӣ» (Гомель, 27 март 2020 Г.). - Гомель : БТЭУПК, 2020. - С. 73-75. - ISBN 978-985-540-531.

[7-М] Тошматов, Р. / Саидова, М.Х., Абдулоев, А.Б., Тошматов, Р.Н. / Маводҳои конфронси V байналмилалӣ илмӣ донишҷӯён ва олимони ҷавон “Варзиши донишгоҳӣ: саломатӣ ва шукуфои миллат» (20-21 апрели соли 2018, ш. Улан-Батор, ш., Мугулистон). -Улан-Батор: [Нашриёт], 2018. - С.60-63. - ISBN 978-99978-2-777-7.

[8-М] Тошматов, Р. / Саидова, М. Х., Каландарбеков, Б. Х., Тошматов, Р. Н. / Маводи конференсияи байналмиллалӣ «Асосҳои физиологияи биохимиявӣ ва технологияҳои педагогӣ мутабиқшавӣ ба бори физикӣ андозаҳои гуногун», баҳшида шудааст. хотира д.б. Илм, профессор А.С. Чинкин (18 ноябри 2022, Қазон). - Қазон: Муассисаи таълимии федералӣ давлатӣ бучетӣ таҳсилоти олии «Донишгоҳи давлатӣ тарбияи ҷисмонӣ, варзиш ва сайёҳии Волга», 2022. - С. 349-352.

[9-М] Тошматов, Р.Н. Ташаккули механизми ташкилии идоракунии рақобатпазирии ташкилотҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш / Саидова, М. Х., Тошматов, Р. Н., Курбонов, Х. Д. / Материалҳои инт. илмӣ-амалӣ «Мушкilotи актуалии рушди иқтисод ва маориф» (Душанбе, 2-3 июни 2016). - Душанбе: «Суманӣ Қудрат», 2016. -С.162-167.

[10-М] Тошматов, Р.Н. Фаъолияти сарпарастӣ дар соҳаи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиши Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Саидова, М.Х., Холахмадӣ, С., Тошматов, Р.Н. / Маводи конфронси умумирусиягии илмӣ амалӣ бо иштироки байналмилалӣ «Муоширати интеграционӣ дар варзиш ва туризм: маориф, тамоюл, таҷрибаи байналмилалӣ» (18 ноябри 2022), Краснодар). - Краснодар: КГУФКСТ, 2022. - С. 156-158.

[11-М] Тошматов, Р.Н.Аҳамияти таҳсили мустақилонаи донишҷӯдӯхтарони донишгоҳ дар курси тарбияи ҷисмонӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Сафаров, А., Курбонов, Х.Д., Тошматов, Р.Н. — Дар 4 ҷилд — Т. 1: Материалҳои съезд . / Илмӣ сом.: S. D. Neverkovich [ва ғ.]; Вазорати варзиши Федератсияи Русия, Раёсати маорифи шаҳри Маскав, Муассисаи федералӣ давлатӣ таълимии

бучетии таҳсилоти олии касбии «ГТСОЛИФК». - М.: [Нашриёт], 2014. - С.95-97.

[12-М] Тошматов, Р.Н. Рушди намудҳои олимпиади варзиш дар Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Сафаров, Ш. А., Тошматов, Р. Н. / Конгресси XI Байналмилалӣ «Варзиш, одамон, саломатӣ» (26-28 апрели 2023, Санкт-Петербург, Россия): Маводҳои Конгресс / Ад. Петрова С.И. - Санкт-Петербург: Матбуоти политехники, 2023. - С.612-614.

[13-М] Тошматов, Р. Омӯзиши омилҳои, ки ба ҳавасмандгардонии кормандони ташкилотҳои сайёҳии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсир мерасонанд. / Сафаров, Ш., Тошматов, Р. / Конфронси байналмилалӣ илмӣ амалӣ «Варзиши донишгоҳӣ дар ҳомаи муносири таълимӣ» (23-24 апрели 2015, Минск, Беларус). -С. 238-240. - ISBN 978-985-569-035-2 (қисми 1). - ISBN 978-985-569-034-5.

[14-М] Тошматов, Р.Н. Дурнамои рушди туризми экологии қӯҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон / Тошматов, Р.Н. / Конгресси XXVII байналмилалӣ илмӣ «Варзиши олимпӣ ва варзиш барои ҳама» (20-23 октябри соли 2021, ш. Душанбе). - Душанбе : ТИФК им. С.Раҳимова, 2021. - С.158-162.

[15-М] Тошматов, Р.Н. Рушди созишҳои ҷамъиятии ҷавонон: омилҳои муваффақият ва самтҳои ҷорӣ / Тошматов, Р.Н. / Маводҳои конфронси байналмилалӣ илмӣ-амалӣ дар мавзӯи «Такмили системаи идоракунии рушди сайёҳӣ дар кишвар: мушкилот, омилҳо. ва таъмири рушд» (28 декабри 2023). — сах. 41-46.

[16-М] Тошматов, Р.Н. Усулҳои муносири ташкили системаи таълимии донишгоҳӣ дар асоси принсипҳои худидоракунии / Тошматов, Р.Н. / Маводҳои конфронси ҷумҳуриявӣ илмӣ амалӣ бо иштироки байналмилалӣ дар мавзӯи «Нақш ва мақоми инноватсионӣ идоракунии дар таҳким ва рушди индустрикунонии кишвар» (МУТТТ - 2022). - Сах. 67-41.

[17-М] Тошматов, Р. Нақши ташаббуси донишҷӯён дар ташаккули касбу кори муваффақ / Тошматов, Р. / Дар олами илму маориф. - 2024. - № 20. - С. 103-110. - DOI: 10.24412/3007-8946-2024-20-103-110.

**ТАДЖИКСКИЙ ИНСТИТУТ ФИЗИЧЕСКОЙ
КУЛЬТУРЫ ИМЕНИ САИДМУЪМИНА РАХИМОВА**

УКД: 378.1:378; 74.484(2Тадж); Т 76

На правах рукописи

ТОШМАТОВ РАХМИДДИН НУРИДДИНОВИЧ

**РАЗВИТИЕ ФОРМ ОРГАНИЗАЦИИ
СТУДЕНЧЕСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В
СОВРЕМЕННЫХ ВУЗАХ РЕСПУБЛИКИ
ТАДЖИКИСТАН**

АВТОРЕФЕРАТ

на соискание ученой степени кандидата педагогических
наук по специальности 5.1. – Педагогика, 5.1.3. – Общая
педагогика, история педагогики и образования

ДУШАНБЕ – 2026

Диссертация выполнена на кафедре педагогики и психологии Таджикского института физической культуры имени Сайидмуьмина Рахимова

Научный руководитель **Мухиддинзода Бахриддин** – кандидат педагогических наук, ведущий специалист отдела педагогики и методики обучения Академии образования Таджикистана

Официальные оппоненты **Шаропов Шавкатджон Ахмадович** – доктор педагогических наук, профессор кафедры социальной и профессиональной педагогики ГОУ «ХГУ имени академика Б.Гафурова»

Изатуллозода Холида Исмат – кандидат педагогических наук, доцент кафедры методики начального обучения ГОУ «БГУ имени Носира Хусрава».

Ведущая организация Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни

Защита диссертации состоится 19-сентября 2026 г. в 11:00 часов на заседании диссертационного совета 6D КОА-121 при ГОУ «Худжандский государственный университет имени академика Бободжона Гафурова» по адресу: 735700, Республика Таджикистан, Согдийская область, г. Худжанд, проспект Мавлонбекова, 1.

Адрес и электронная почта учёного секретаря диссертационного совета: Тел.: 927620123; Email: dilbar_sns@mail.ru

С диссертацией можно ознакомиться в центральной библиотеке ГОУ «ХГУ имени Б.Гафурова» и на сайте: www.hgu.tj.

Автореферат разослан « ____ » _____ 2026 г.

**Учёный секретарь
диссертационного совета,
к.п.н., доцент**

Рахмонова Д.З.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность исследования темы. Изучение и исследование развития форм студентческого самоуправления в современных вузах с точки зрения теории и методики профессионального образования в современных образовательных условиях является весьма актуальным. Она связана с тем, что система образования должна отвечать современным вызовам и потребностям общества, и самое главное, потребностям каждого студента.

Ведь, сегодня от каждого специалиста, наряду с прочными знаниями по специальности, требуются иметь развитие ключевые и профессиональные компетенции, как умение работать в команде, проявлять лидерство, умело вести свою деятельность и саморазвиваться. В связи с этим, студенческое самоуправление и прочие формы участия студентов в образовательной и общественной жизни учебного заведения создают практическую среду для развития вышеречисленных компетенций и, таким образом, освоиться в образовательный процесс и адаптироваться к правилам и условиям деятельности в вузе, которые способствуют формированию у студентов компетенций ответственности и причастности к жизни и деятельности учебного заведения.

Участие студентов в культурной, спортивной, просветительской и образовательной деятельности своего вуза служит им как инструмент в развитии управленческих и организационных компетенций. Данные компетенции имеют особую ценность в профессиональной деятельности студентов в условиях конкуренции в современной рынке труда.

Привлечение студентов в деятельности различных кружков и советов, инициативных групп и студенческого самоуправления способствует повышению мотивации к обучению и освоению навыков будущей профессии. Различные формы участия

студентов в управленческих, организационных и культурно-спортивных мероприятиях вуза могут обновлять образовательную практику и, тем самым, предоставляют студентам возможность предлагать свои идеи и подходы к организации учебной и внеучебной деятельности. Это, без сомнения, дополняет методику профессионального образования.

В связи с этим, необходимо отметить, что в вузах республики до сих пор сохраняется потребность к совершенствованию таких форм участия, обеспечивающих постоянное и регулярное взаимодействие студентов с администрацией вуза. Это предоставляет студентам возможность свободно выражать свои мнения и предложения, совместно обсуждать возникшие проблемы и своевременно разрешить конфликтные ситуации.

Самоуправление студентов способствует глубокой социализации студентов в образовательной среде и становится одним из важных факторов их профессионального формирования. Вовлечение студентов в управленческие процессы не только облегчает их адаптацию к условиям высшего учебного заведения, но и укрепляет их чувство ответственности. Одновременно у студентов развивается чувство принадлежности к академической среде, к студенческой группе и к образовательному учреждению.

В рамках теории и методологии профессионального образования самоуправление становится эффективным средством развития управленческих и организационных навыков. Навыки, сформированные в студенческие годы, затем непосредственно используются в будущей профессиональной деятельности. Этот вопрос особенно актуален в условиях быстро меняющегося рынка труда. Активное вовлечение студентов в механизмы самоуправления является важным фактором повышения их мотивации к обучению. Когда студент чувствует реальную возможность влиять на условия и процессы своего

обучения, он перестает быть просто пассивным получателем информации. Напротив, он становится активным и ответственным участником образовательного процесса.

В современных условиях высшие профессиональные учебные заведения Республики Таджикистан нуждаются в создании организационных форм студенческого самоуправления. Эти формы должны обеспечивать эффективное сотрудничество между студентами и администрацией, предоставлять стабильную платформу для выражения мнений, обсуждения вопросов, конструктивного решения проблем и предотвращения конфликтов.

Развитие институтов самоуправления способствует активизации студенческой жизни, формированию лидерских качеств, организации общественно-культурно-просветительских мероприятий, а также развитию компетенций в области управления и предпринимательства.

Анализ вопросов студенческого самоуправления в Таджикистане позволяет определить его текущее состояние и выявить будущие направления развития. Это способствует повышению качества высшего образования и укреплению активного и ответственного молодежного сообщества.

Модернизация форм организации студенческого самоуправления в высших учебных заведениях Республики Таджикистан является важной и необходимой задачей, поскольку от нее напрямую зависят качество образовательных услуг, содержание и активность студенческой жизни, а также готовность молодежи к будущим профессиональным вызовам.

Степень изученности научной темы. Вопрос самоорганизации студенческого сообщества и организации студенческого самоуправления в современных вузах Республики Таджикистан является одним из основных вопросов педагогической теории и практики.

В частности, по данной проблеме учёными велись исследования в различных направлениях, в том числе:

- по философии и методологии высшего образования (Ф. Алтбах, Н.В. Бордовская, А.И. Джуринский, В. Садовничий, П. Скотт ва дигарон тааллуқ доранд [4; 11; 22; 40; 42] и др.). Весьма ценными в этом отношении являются исследования таджикских ученых Р.Н. Асадуллоев, К.А. Миралиев, А.А. Шамолов, С.Б. Ашуров, Ф. Ходибоев, А. Хусейнов, Б. Боронов ва дигарон аҳамияти махсус дорад ([7; 36; 51; 8; 49; 50; 13] и др.);

- теоретические исследования в сфере воспитательных систем (Е.Н. Барышников, И.П. Иванов, В.А. Караковский, А.О. Кравцов, Л.И. Новикова, Н.Л. Селиванова, Е.И. Соколова, Ю.П. Сокольников, Е.Н. Степанов, Ю.Ш. Наботов [9; 28; 41; 43; 44] и др.);

- изучение проблем воспитательной деятельности в вузах (В.А. Айнштейн, О.Н. Волкогонова, А.С. Запесоцкий, И.А. Зимняя, И.П. Иванов, К.С. Абдурахимов [2; 17; 25; 27; 1] и др.);

- исследования в области педагогической аксиологии и гуманистического подхода в образовании (Т.Г. Браже, Х.Б. Буйдаков, В.Г. Воронцова, Ю.Г. Татур [14; 15; 19; 46] и др.);

- работы, посвященные формированию субъектной позиции студентов в современных вузах и особенностям студенческого периода в жизни человека (М. Весна, Е. Гуртовой, С.В. Евтушенко, А.О. Кравцов, В.Е. Радионов ва дигарон муҳим мебошанд [16; 21; 23; 31; 39] и др.);

- исследования, сосредоточенные на вопросах качества высшего образования (Ф.Г. Алтбах, Е.П. Белозертsev, И. Борисов, О. Волкогонова, А. Запесотский, В. Качалов ва дигарон инъикос ёфтаанд [4; 10; 12; 17; 26; 29] и др.);

- работы, раскрывающие различные аспекты процесса модернизации образования (А.М. Джуринский, В.А. Квалевский, А.О. Кравтсов, О.Е. Лебедев, Ю.Г. Татур [22; 30; 31; 35; 46] и др.);

- исследования в области самоорганизации и проектирования (И.Ю. Алексашина, Е.С. Заир-Бек, С.П. Курдюмов [3; 24; 33] и др.);

- работы, посвященные управлению и самоуправлению в системах непрерывного образования и исследования, посвященные проблемам регионализации высшего образования (И.Г. Асадулина, В.Н. Кузовлев, О.Ю. Стрелова, Е.В. Фоминих [6; 32; 45; 48]. и др.).

Несмотря на всё это, исследований в этой области в Республике Таджикистан до сих пор недостаточно, что является одной из причин существования проблем в самоорганизации студенческого сообщества и формировании студенческого самоуправления в современных вузах Республики Таджикистан.

Безусловно, самоорганизация студенческого сообщества и развитие студенческого самоуправления во многом обусловлены эффективностью и качеством организации воспитательного процесса в вузах республики.

Связь исследования с программами (проектами) или научными темами. Диссертационное исследование выполнено в рамках перспективного плана научно-исследовательской деятельности кафедры педагогики Таджикского института физической культуры имени С. Рахимова на тему «Технологии организации студенческого самоуправления в современной инновационной среде вуза» и разработан в целях содействия реализации положений Среднесрочного плана действий на 2024-2026 годы Национальной стратегии развития образования Республики Таджикистан на период до 2030 года и Проекта госзаказа научно-исследовательской темы Таджикского

института физической культуры им. С. Рахимова на 2023-2027 годы на тему «Повышение личностных и профессиональных компетенций студентов-будущих спортсменов в современных условиях».

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Общая характеристика исследования включает ключевые аспекты диссертационного исследования, в котором в целом отражены теоретические, правовые и организационные основы деятельности высших профессиональных учебных заведений. Указана связь исследования с научными программами, концепциями, стратегиями и государственными программами, описаны цель исследования, задачи, объект и предмет. Описаны теоретические и эмпирические основы исследования, новизна исследования, предложенные аргументы для защиты, а научные, теоретические выводы и практические рекомендации автора подкреплены конкретными идеями и доказательствами.

Также, основными элементами общей характеристики исследования являются научно-практическая значимость исследования, степень его достоверности, соответствие диссертации научной специальности, личный вклад кандидата на получение ученой степени, его публикации, а также структура и объем диссертационного исследования.

Цель исследования изучение, анализ и систематизация опыта организации студенческого самоуправления в университетах Республики Таджикистан для выявления наиболее эффективных форм и методов работы, способствующих развитию лидерских качеств у студентов, укреплению их социальной активности, а также улучшению качества образовательного процесса.

Задачи исследования. Для достижения указанной цели решены следующие задачи:

- Исследование концепций и моделей студенческого самоуправления в контексте высшего образования.
- Анализ законодательных и нормативных актов, регулирующих деятельность органов студенческого самоуправления в Таджикистане.
- Изучение исторического процесса формирования и развития студенческого самоуправления в университетах Таджикистана.
- Оценка текущего состояния и особенностей организации студенческого самоуправления в высших учебных заведениях страны.
- Выявление и систематизация наиболее успешных практик и форм студенческого самоуправления.
- Анализ существующих методов работы органов студенческого самоуправления, направленных на развитие лидерских качеств и социальной активности студентов.
- Определение основных проблем и препятствий, с которыми сталкиваются студенты и администрация вузов при организации самоуправления и разработка рекомендаций по улучшению организации студенческого самоуправления.
- Оценка воздействия эффективного студенческого самоуправления на качество образовательного процесса.

Объект исследования. Процесс воспитательной деятельности и функционирования студенческого самоуправления в современных университетах Республики Таджикистан.

Предмет исследования. Эволюция форм организации студенческого самоуправления в современных университетах Республики Таджикистан.

Гипотеза исследования развития форм организации студенческого самоуправления в современных высших учебных заведениях Республики Таджикистан звучать следующим

образом: «В условиях современного образовательного пространства Республики Таджикистан наблюдается тенденция к изменению форм и механизмов студенческого самоуправления в высших учебных заведениях. Предполагается, что данный процесс связан с динамикой социально-экономического развития страны, изменением структуры и требований образовательной среды, а также воздействием современных информационных технологий. Исследование направлено на выявление и анализ этих изменений с целью понимания их влияния на эффективность студенческого самоуправления и разработки рекомендаций по оптимизации его структуры и функционирования в контексте современных вызовов и потребностей образовательной системы Таджикистана.»

Этапы исследования. Исследование проводилось в три этапа в период с 2018 по 2023 гг.:

Первый этап, с 2018 по 2019 годы. Был проведен теоретический анализ литературы по данной проблеме, а также изучение опыта создания и деятельности систем воспитательной работы в вузах.

Второй этап, с 2020 по 2022 годы. Были определены организационно-педагогические условия самоорганизации студенческого сообщества, разработаны технологии создания студенческой общественной организации, и были протестированы практические рекомендации по самоуправлению студенческого сообщества.

Третий этап, в 2023 году. Были обобщены результаты деятельности студенческой общественной организации как основные результаты теоретического и экспериментального исследования.

Теоретико-методологическая основа исследования. Теоретико-методологическую основу исследования состав-

ляют работы по философии и методологии высшего образования (Ф. Альтбах, В.А. Бордовский, Г.А. Бордовский, А.И. Джуринский, Й. Бриколл, Г.Ф. Куцев, Г. Нив, Х. Ортега-и-Гассет, В.А. Садовничий, П. Скотт, А.П. Тряпицына, В.М. Филиппов, И.Рахимов, Р.Н.Асадулова, Н.С. Буриева, К.А. Миралиева, А.А. Шамолова, С.Б. Ашурова, Ф. Ходибоева, А. Хусейнова, Г. Икромов, В. Набиева, Б. Боронов); теоретические исследования в области воспитательных систем (Е.Н. Барышников, И.П. Иванов, В.А. Караковский, А.О. Кравцов, Л.И. Новикова, Н.Л. Селиванова, Е.И. Соколова, Ю.П. Сокольников, Е.Н. Степанов, Ю.Ш. Наботов); исследования проблем воспитательной работы в вузе (В.А. Айнштейн, О.Н. Волконогова, А.С. Запесоцкий, И.А. Зимняя, И.П. Иванов, К.С. Абдурахимов); работы, посвященные развитию субъектной позиции студента современного вуза и своеобразию периода студенчества в жизни человека (А.А. Вербицкий, А.Г. Гогоберидзе, Т.С. Деркач, В.А. Деркунская, С.А. Езопова, Н.В. Кузьмина, Н.Ф. Радионова, А.А. Реан, В.А. Якунин); исследования в области самоорганизации и проектирования (И.Ю. Алексашина, С.В. Алексеев, Е.С. Заир-Бек, Е.И. Казакова, С.П. Курдюмов, Е.Н. Князева, О.Г. Прикот, И.Р. Пригожин, В.Е. Радионов, Г. Хакен); работы, посвященные управлению и самоуправлению в системах непрерывного образования (А.П. Владиславлев, В.Ю. Кричевский, Ю.А. Конаржевский, В.Г. Онушкин, В.В. Шапкин и др.).

Источники информации. Источниками информации являются труды философов, педагогов, психологов и других учёных в области педагогики, которые содержат проблемы воспитательной работы в вузе по самоорганизации студенческого сообщества и формированию студенческого самоуправления, нормативные акты, регулирующие профессионально-педаго-

гическую деятельность, нормативно-правовые акты Республики Таджикистан в области образования и другие законодательные акты и документы, регламентирующие требования и изменения в практике обучения и воспитания в Республике Таджикистан.

Эмпирические основы исследования. Эмпирические основы развития форм студенческого самоуправления в университетах Таджикистана охватывает исследование истории студенческого самоуправления в Таджикистане, включая его эволюцию от советского периода до современности; исследование текущих структур и механизмов студенческого самоуправления в университетах Таджикистана, включая организацию выборов, полномочия студенческих советов и их роль в университетской жизни; анализ внешних и внутренних факторов, влияющих на эволюцию форм студенческого самоуправления, таких как политическая обстановка, культурные и социальные тенденции, а также реформы в системе высшего образования; исследование зарубежного опыта в области студенческой автономии и возможности адаптации успешных практик к условиям Таджикистана; проведение опросов, интервью и анализ статистических данных для оценки мнений студентов, администрации университетов и других заинтересованных сторон относительно эффективности и потребностей в развитии студенческой автономии; на основе проведенного анализа, разработка рекомендаций и стратегий для улучшения студенческой автономии в университетах Таджикистана. Эти рекомендации могут включать в себя изменения в законодательстве, организационные реформы и меры по повышению осведомленности студентов о их правах и обязанностях.

База исследования. Опытнo-экспериментальные работы проводились в Таджикском институте физической куль-

туры имени С. Рахимова и филиалах Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в городах Леваканд Хатлонской области и Худжанд Согдийской области. В разные периоды исследования были привлечены 240 студентов. В опытно-экспериментальной части из названных учебных учреждений участвовали по 80 студентов.

Научная новизна исследования состоит в следующем:

- ✓ Всесторонний обзор и сопоставление разных концептуальных моделей студенческого самоуправления в системе высшего образования Таджикистана, что позволяет получить комплексное представление об их эволюции и оценить эффективность каждого подхода в местном контексте.

- ✓ Детальный разбор действующих законодательных и нормативных актов, регулирующих деятельность органов студенческого самоуправления в Республике Таджикистан, с целью выявления «узких мест» правового поля и выработки обоснованных рекомендаций по его совершенствованию.

- ✓ Историко-системный анализ становления студенческого самоуправления в таджикских университетах: от первых практик советского периода до современных форм, что даёт возможность проследить ключевые этапы развития и извлечь уроки из накопленного опыта.

- ✓ Оценка текущего состояния организаций студенческого самоуправления в высших учебных заведениях Таджикистана, позволившая выявить основные тенденции, проблемные зоны и факторы, сдерживающие развитие этого института.

- ✓ Систематизация лучших практик и наиболее результативных форм работы студенческих органов самоуправления в таджикских вузах, что открывает путь к распространению успешных моделей и их внедрению в другие образовательные учреждения.

✓ Анализ методик, направленных на развитие лидерских качеств и социальной активности студентов через механизмы самоуправления, с акцентом на оценку их реального воздействия.

✓ Идентификация ключевых трудностей и барьеров, с которыми сталкиваются студенты и администрация при организации самоуправления, и формулировка практических рекомендаций по их преодолению.

✓ Эмпирическая оценка влияния эффективного студенческого самоуправления на качество образовательного процесса, которая позволяет аргументированно подтвердить значимость этой практики для повышения результативности обучения и воспитательной работы.

Положения, выносимые на защиту:

1. *Обоснована* необходимость всестороннего изучения теоретических моделей и практических концепций студенческого самоуправления в системе высшего образования Таджикистана. Это исследование важно для формирования единой картины существующих подходов и оценки их эффективности в местных условиях.

2. *Показана* важность тщательного анализа законов и подзаконных актов, регулирующих деятельность органов студенческого самоуправления в Республике Таджикистан. Такой анализ необходим для выявления недостатков в правовых нормах и предложения путей их улучшения.

3. *Обоснована* необходимость выявления основных проблем и препятствий, с которыми сталкиваются студенты и администрация высших учебных заведений при организации самоуправления. Одновременно разработаны и представлены практические рекомендации по преодолению существующих проблем и препятствий в этом направлении, развитию лидерского и социального потенциала студентов.

4. Оценка влияния эффективного студенческого самоуправления на качество образовательного процесса, в том числе на результаты обучения и образовательной деятельности, убедительно *продемонстрировала* важность этой практики. *Исследование доказало*, что самоорганизация учащихся может быть одним из важных факторов перехода от пассивного получателя информации к активному участнику образовательного процесса. Только систематический анализ этого процесса позволит выявить скрытые возможности для повышения эффективности образования.

Теоретическая значимость исследования. Теоретическая значимость данного исследования заключается в разработке концептуальных основ студенческого самоуправления, что формирует целостное представление о теоретических основах данной области и способствует развитию новых научных подходов и моделей. Обогащение теории высшего образования через введение и анализ концепций и моделей студенческого самоуправления в контексте высшего образования в Таджикистане расширяет понимание процессов управления и организации студенческой деятельности. Исследование также создает методологическую базу для дальнейших исследований, предлагая разработанные методологические подходы и инструменты, которые могут быть использованы для последующих исследований в области студенческого самоуправления, способствуя систематизации знаний и совершенствованию исследовательской практики. Систематизация нормативно-правовых аспектов через анализ законодательных и нормативных документов, регулирующих деятельность студенческого самоуправления, обогащает теоретические знания в области правового регулирования и управления в образовательной системе. Изучение истории становления и развития студенческого самоуправления позволяет понять эволюцию и трансформацию

данного феномена, что важно для теоретического осмысления изменений в системе высшего образования. Кроме того, выявление эффективных практик и их теоретическое обоснование через систематизацию и анализ успешных практик и форм студенческого самоуправления обогащают теорию управления в образовательных учреждениях, предоставляя теоретическое обоснование для их применения и адаптации в различных контекстах.

Практическая значимость этого исследования. Практическая значимость этого исследования заключается в его способности предложить конкретные рекомендации и стратегии для улучшения организации студенческого самоуправления в высших учебных заведениях Таджикистана. Исследование выявляет наиболее успешные практики и методы, которые могут быть адаптированы и внедрены в других университетах, способствуя развитию лидерских качеств и социальной активности студентов. Также оно предоставляет аналитическую базу для оценки текущего состояния и выявления проблем и препятствий, с которыми сталкиваются студенты и администрация вузов, что позволяет разрабатывать меры по их преодолению. Кроме того, результаты исследования могут быть использованы при разработке новых нормативных и правовых документов, регулирующих деятельность студенческого самоуправления, а также в образовательных программах для повышения квалификации преподавателей и администраторов. Все это способствует созданию более благоприятной и эффективной среды для реализации студенческой инициативы и участия в управлении университетской жизнью, что в конечном итоге положительно сказывается на качестве образовательного процесса.

Достоверность результатов исследования. Достовер-

ность результатов исследования обеспечивается использованием надежных и проверенных методологических подходов, таких как системный анализ, историко-логический метод и сравнительный анализ. Для подтверждения выводов использованы данные, полученные из различных источников, включая официальные документы, статистические отчеты и результаты опросов, что способствует объективности и всесторонности исследования. В процессе работы применялись методы количественного и качественного анализа, обеспечивая комплексное рассмотрение проблемы. Критическое осмысление существующих теорий и практик, а также учет исторического контекста и современных тенденций в развитии студенческого самоуправления, способствовали получению обоснованных и аргументированных выводов. Кроме того, результаты исследования были проверены и подтверждены экспертами в области высшего образования и студенческого самоуправления, что добавляет дополнительный уровень надежности полученных данных.

Соответствие диссертации паспорту научной специальности. Тема и содержание диссертации соответствуют паспорту научной специальности 5.3. Педагогика, 5.3.1. Общая педагогика, история педагогики и образования.

Личный вклад соискателя учёной степени в исследовании. Личный вклад соискателя, прежде всего, заключается в определении цели, задач, объекта и предмета исследования, постановке актуальных вопросов исследования, в проведении комплексного анализа концепций и моделей студенческого самоуправления в контексте высшего образования в Таджикистане. Соискатель самостоятельно разработал методологические подходы и инструменты, необходимые для проведения исследования, включая анкетирование и интервью с участниками студенческого самоуправления и администрацией вузов.

Также им были проведены детальные исследования исторического развития студенческого самоуправления в Таджикистане, анализ нормативно-правовой базы, регулирующей эту деятельность, и выявление успешных практик, которые могут быть адаптированы для других образовательных учреждений. Соискатель участвовал в интерпретации полученных данных, формулировке выводов и разработке практических рекомендаций, направленных на улучшение организации студенческого самоуправления. Результаты исследования были представлены на научных конференциях и семинарах, где соискатель активно участвовал в дискуссиях, получая ценные отзывы и замечания, которые способствовали дальнейшему совершенствованию исследования.

Апробация и внедрение результатов исследования. Результаты исследования доложены и обсуждены на международных, республиканских и вузовских научно-практических конференциях, на заседаниях и научно-методических семинарах кафедры педагогики Таджикского института физической культуры имени Саидмумина Рахимова и филиалах Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в городах Левоканда и Худжанда.

Основные положения исследования докладывались на 8 международных научных конференциях и симпозиумах, которые проходили в Душанбе (2018-2023 гг.)

На основе материалов исследования разработаны научно-методические рекомендации, которые внедрены в образовательный процесс Таджикского института физической культуры имени Саидмумина Рахимова.

Публикация по теме исследования. По теме диссертации автором опубликовано более 17 научно-методических статей и пособий, в том числе 5 научных статей изданы в рецен-

зируемых журналах, рекомендованного перечня ВАК при Президенте Республики Таджикистан и 8 статей в сборнике материалов конференций.

Структура и объем диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав, заключения и списка использованной литературы, охватывающего 207 источников. Содержание диссертации изложено на 187 страницах компьютерного набора.

ОСНОВНЫЕ ЧАСТИ ДИССЕРТАЦИИ

Во введении диссертации раскрыта актуальность выбранной темы, указана степень ее изученности, определены объект и предмет исследования, а также сформулированы цель и задачи работы, описаны методологические и теоретические основания исследования, а также использованная нормативно-правовая база. Отдельно обозначены элементы научной новизны и сформулированы положения, выносимые на защиту. Показаны теоретическая и практическая значимость диссертации, а также личный вклад автора в выполненное исследование. В завершение кратко представлена структура работы.

Первая глава диссертации, которая называется «Направления развития современного высшего учебного заведения», посвящена анализу и рассмотрению ключевых подходов к повышению качества образования в вузах республики, обновлению образовательных программ, использованию инновационных технологий обучения и повышению профессионального мастерства преподавателей вузов. Так как, эти современные подходы и мероприятия будут способствовать системе высшего образования страны способствовать международным образовательным требованиям и конкуренции в рынке труда. В этом контексте, также, рассмотрена значимость организационных изменений, проведённых в вузах в направлении

самоорганизации и внутреннего управления с участием преподавателей и студентов.

Отмечается, что самоорганизация помогает студентам формированию компетенций самостоятельности и управления, которые положительно влияют на учебные результаты. Также акцентируется роль студенческого самоуправления, которое формирует активное университетское сообщество и развивает лидерские качества студентов, улучшая образовательную и социальную среду.

В параграфе «Актуальные стратегии развития высшего образования в Таджикистане» подчёркивается, что воспитательная составляющая должна органично вплестаться в образовательный процесс, раскрывая в студентах лидерский потенциал, умение критически мыслить и эффективно взаимодействовать в команде. В современных таджикских вузах формируется новая модель воспитания, основанная на принципах плюрализма и разнообразия подходов, что делает учебную среду более открытой и инклюзивной. Немаловажную роль здесь играет правовая платформа — в частности, закон «О молодёжи и государственной молодёжной политике» и международные нормы, регулирующие молодёжную политику, благодаря которым студенчество вовлекается в активное гражданское и экономическое участие.

Глава государства в своем обращении к Меджлиси Оли Республики Таджикистан подчеркнул, что «молодое поколение должно быть вовлечено в знания, современные технологии и правильное воспитание с раннего возраста, поскольку воспитание начинается с самых первых мгновений, и задержка в этом вопросе может иметь неприятные последствия. В контексте расширения международного сотрудничества и интегра-

ции Таджикистана в мировое сообщество спрос на специалистов, свободно владеющих иностранными языками, включая русский и английский, растет с каждым днем» [38].

Исследователь Р.Н. В этой связи Асадуллоев заявил: «Правильный выбор моделей воспитания имеет большое значение для совершенствования образовательной политики. Эти модели должны соответствовать социальным, культурным, экономическим условиям и реальным потребностям учащихся. Одним из важных путей в этом направлении является учет запросов общества, социальной среды и личностных характеристик учащихся. Если модель воспитания далека от реальной жизни, она не даст необходимого эффекта. Поэтому предсказуемый и практичный подход к разработке моделей воспитания способствует созданию стабильной, последовательной и эффективной системы воспитания» [7, с. 89].

В этой связи исследователи В. Шкарин и Г. Буланов подчеркнули, что: «Качество образования определяется не только количеством полученных знаний. Если у студента есть знания, но нет навыков их применения в жизни, умения принимать решения, ответственного отношения и культуры общения, его подготовка остается неполной. Поэтому образовательный процесс должен быть направлен на всестороннее развитие личности. Учебное заведение должно способствовать формированию качеств, позволяющих студенту проявить себя как самостоятельная, активная личность, обладающая гражданской позицией в обществе» [52, с. 30].

Одним из главных факторов развития современного образования является адаптация образовательных программ к требованиям рынка труда. В исследовании Ю.Ш. Наботова подчеркивается, что: «Высшие учебные заведения должны совершенствовать образовательные программы, учитывая технологические изменения, новые профессиональные требования и

необходимость формирования конкурентоспособной личности. Этот процесс требует модернизации дисциплин, внедрения междисциплинарного подхода и использования практических методов обучения» [37].

В последние годы высшие учебные заведения Таджикистана внедряют современные цифровые технологии: электронное обучение, онлайн-платформы и техническую модернизацию кампусов. Это не только расширяет доступ к знаниям, но и готовит выпускников к реалиям рынка труда. Партнёрство с зарубежными университетами и обмен успешными практиками дополнительно повышают качество подготовки специалистов.

Во втором параграфе первой главы, который называется «Роль самоорганизации в организационном развитии современного высшего учебного заведения», проанализированы основные вызовы – стремительное изменение социально-экономической среды, которые требуют оперативной корректировки учебных программ, развития компетентности критического мышления и профессионального мастерства.

Не смотря на это, до сих пор существуют проблемы в этом направлении, например, как стихийная социализация молодого поколения, слабое участие студентов в жизни вуза и преобладание административно-командного стиля управления. Для решения этих проблем необходимо рассматривать более открытые управленческие подходы, поддерживать студенческих организаций и расширить участие студентов в учебной и внеучебной деятельности вуза.

В исследовании Ю.Ш. Наботова подчеркивается, что: «Современные высшие учебные заведения больше не могут ограничиваться традиционными формами образования. Они вынуждены адаптировать образовательные программы к быстро меняющимся условиям общества, экономики и рынка

труда. Высшие учебные заведения должны не только обновлять учебные планы, но и внедрять в образовательный процесс инновационные педагогические технологии и новые методы обучения» [37, с. 307].

Успешное развитие вуза во многом зависит от образовательной среды. Речь о такой среде, которая поддерживает личностный и профессиональный рост студентов, а не только «закрывает учебный план». Принципы самоорганизации и управленческая гибкость помогают университетам быстрее реагировать на изменения, сохранять инновационную активность и повышать вовлечённость студентов.

Муҳаққиқон В. Аршинов ва Я. Свирский дар робита ба ин таъкид мекунад, ки: “Моҳияти худташкилдихӣ пеш аз ҳама дар он ифода меёбад, ки сохторҳои дохилии муассиса қобилияти мустақилона муайян намудани самтҳои рушд, тақмили фаъолияти таълимӣ ва мутобиқ шудан ба шароити навро соҳиб мегарданд. Ин раванд ба баланд шудани масъулиятшиносӣ, фаъолнокии ва ташаббускориҳои ҳаёати омӯзгорону кормандон мусоидат мекунад. ... Яке аз натиҷаҳои муҳими худташкилдихӣ ташаккули муҳити инноватсионӣ дар дохили муассиса мебошад. Ин ҳолат барои ворид намудани технологияҳои рақамӣ, усулҳои муосири таълим ва шаклҳои нави ҳамкориҳои илмӣ заминаи мусоид фароҳам меорад. Ҳамзамон, худташкилдихӣ ба густариши робитаҳои дохилӣ миёни факултетҳо, кафедраҳо ва марказҳои илмӣ мусоидат намуда, ҳамоҳангии фаъолияти умумии муассисаро тақвият медиҳад» [5, с. 47].

Третий параграф первой главы посвящён рассмотрению вопросов как механизмы самоуправления превращают студентов и преподавателей в полноправных участников дея-

тельности вуза, в результате чего, студенты приобретают компетенции управления, работать в команде, а преподаватели могут вовремя корректировать учебные методики.

В связи с этим, учёные С.П. Курдюмов и Е.Н. Князева отмечают: «Самоуправление позволяет студентам и преподавателям активно участвовать в дискуссиях и важных решениях, высказывать свои предложения и вносить вклад в определение направлений развития учреждения. Такой процесс укрепляет чувство ответственности и принадлежности к университетскому сообществу. Когда студент чувствует, что его мнение услышано и он может влиять на жизнь университета, его отношение к образованию и образовательной среде становится более активным и осознанным» [34, с. 123].

Независимо от этого, анализ практики органов самоуправления вузов показывает, что они часто сталкиваются с отсутствием единой координации и студенты очень мало информированы о своих правах и возможностях. Чтобы эти барьеры реально сдвинуть, нужны не только разговоры, а понятные шаги: усилить образовательные и просветительские кампании, подключить современные социальные технологии и выстроить устойчивую поддержку инициатив. Важно, чтобы предложения студентов не уходили «в воздух», а проходили нормальный путь — обсуждение, решение и, если идея сильная, реализация.

В советский период самоуправление в университетах имело свои специфические черты. Исследователь Б.С. Гершунский отмечал: «Самоуправление в университетах в советский период основывалось главным образом на принципах коллективизма и централизованного управления. В то время университеты функционировали как государственные учреждения, и их деятельность контролировалась государственными структурами и соответствующими министерствами. В

советских университетах существовал студенческий совет или комитет как официальный орган студенческого самоуправления. Этот орган состоял из представителей студентов и рассматривал образовательные, семейные и социальные вопросы» [20, с. 67].

Однако реализация молодежной политики сталкивается с такими проблемами, как низкая эффективность существующих структур самоуправления и недостаточная координация между ними. Для решения этих проблем необходимо повышать уровень осведомленности студентов, развивать социальные технологии и создавать эффективные механизмы поддержки молодежных инициатив.

Роль студенческого самоуправления очень высоко оценивается в формировании личностных и профессиональных компетенций студентов. Согласно мнению М. Весны: «Основные принципы студенческого самоуправления имеют большое значение как основа для организации демократической и активной университетской среды. Именно соблюдение этих принципов может создать благоприятную основу для формирования атмосферы сотрудничества, взаимного уважения и активного участия студентов в жизни высшего учебного заведения. Одним из ключевых принципов самоуправления является демократия. В таких условиях студенты учатся свободно выражать свои мнения, уважать позиции других и приходить к совместным выводам на основе дискуссии» [16, с. 94].

Студенческое самоуправление способствует формированию активных граждан, готовых решать проблемы общества и страны, и улучшает условия обучения в вузах.

Во второй главе, «Процесс воспитания в современном вузе», рассматриваются современные методы создания воспитательной системы на основе принципов самоорганизации,

развитие молодежных общественных организаций в Таджикистане и разработка методов воспитательной работы в вузах.

В первом параграфе второй главы – «Современные методы создания воспитательной системы вуза на основе принципов самоорганизации», акцентируется внимание на том, что современные методы воспитания в вузах строятся на принципах самоорганизации, что обеспечивает активное участие студентов в учебном и внеучебном процессах. Успех самоорганизации студенческого сообщества зависит от вовлеченности каждого члена в принятие решений. Воспитание охватывает как учебную, так и внеучебную деятельность, при этом внеучебная деятельность играет ключевую роль, поскольку именно в этой сфере студенты развивают личностные качества, такие как лидерство, критическое мышление, креативность и социальную ответственность, что способствует их успешной адаптации и личностному росту.

Кроме того, в условиях глобализации вузы вынуждены обновлять подходы к образованию. Поэтому в современных образовательных условиях важно не только профессиональная подготовка, но и развитие личностных качеств, помогающих человеку в нормальном передвижении по карьерной лестнице и личной достойной жизни. В условиях, когда технологии и требования к профессии быстро меняются, необходимо устранить модель «преподаватель сказал и студент записал». Надо создавать такую образовательную атмосферу, где студенты могли бы самостоятельно решить свои проблемы и совместно работали с другими субъектами образовательного процесса.

В этом контексте, активизация студенческого самоуправления в реальные проекты в направлении спортивно-культурных мероприятий и волонтерских акций является очень важ-

ным шагом. Участвуя в этих проектах студенты проявляют лидерские качества с практической пользой, они учатся не просто руководить, но и искать решения конкретных задач.

Для примера приведём опыт Таджикского института физической культуры имени Саидмумина Рахимова: система воспитания в институте осуществляется в трёх направлениях – самоорганизация, индивидуализация и профессиональная направленность. Студенты сами выбирают спортивные и исследовательские направления, планируют собственные проекты и участвуют в мероприятиях. А преподаватель вступает в роли партнёра или тьютера.

Ключевым компонентом ценностных ориентиров этой системы является осознанный выбор студента, его отношение к учёбе, внутренней позиции и мотивация. Ценностные ориентации студентов складывается не только в вузе, но и в семье и культурной среде, особенно, сегодня они складываются под влиянием Интернета.

Поэтому сегодняшняя молодёжь формирует свои ценности не по инструкциям, а через сомнения и критического подхода. Это часть взросления и поиска своего места. В этой картине у вузов роль непростая: с одной стороны, сохранять и подчёркивать национальные особенности и уважение к традициям, с другой — давать современные знания и методы, чтобы студент был готов к реальной жизни и профессии.

При этом исследования показывают проблему: многие студенты готовы включаться в инициативы и участие в управлении университетской жизнью, но им часто не хватает правовых знаний и практического опыта. Отсюда и дилемма: желание есть, а инструментов мало. Решение здесь обычно простое по идее, но требует системы: базовая правовая грамотность (понятным языком), площадки для практики участия (советы,

проектные группы, рабочие встречи) и поддержка наставников, чтобы инициативы не “застреливали” на первых шагах и не уходили в разочарование.

Тренинги по правовой грамотности, курсы лидерства и менторские программы способны заполнить пробелы, дать молодёжи уверенность в своих возможностях и чёткое понимание механизмов работы института самоуправления.

Чтобы социализация студентов стала действительно эффективной, необходимо поддерживать студенческие организации на институциональном уровне: предусматривать для них бюджеты, а не просто слова «мы вас поддержим», включать их представителей в советы при ректорах и факультетах. Только так молодые люди почувствуют свою причастность к реальной власти и научатся аргументированно отстаивать решения, развивая навыки публичных выступлений и стратегического мышления.

Во втором параграфе второй главы, озаглавленном «Характеристики развития молодежных общественных организаций в современном Таджикистане», Развитие молодежных общественных организаций в современной Республике Таджикистан напоминает многоуровневую мозаику, где каждый компонент влияет на общую картину будущего. С одной стороны, государственная политика задаёт тон: от стратегий и законов до самых мелких распоряжений. Вообще-то, Закон «О молодёжной политике» 2021 года стал одной из тех точек опоры, на которые можно опереться, чтобы не скатиться в полную неразбериху. Он закрепил целый набор мер — информационную поддержку, образовательные программы, налоговые льготы и гарантированный доступ к ресурсам — и даже обеспечил молодёжные объединения инструментами, которые раньше были доступны лишь избранным. Однако любому, кто

следит за событиями в стране и помнит, как «всё делалось всегда», ясно: бюрократические механизмы порой перегибают палку, и без умения критически оценить происходящее никуда. Именно здесь традиционные ценности и здравый скепсис помогают сохранять баланс между официальным курсом и настоящими нуждами молодёжи.

При этом нельзя забывать о силе локального и международного взаимодействия. Встречи за круглым столом, отчёты по пану работы, т.е. старые методы работы до сих пор действуют, но сегодняшнему работнику не обойтись без социальных сетей, онлайн-платформ и т.п. Эти ресурсы позволяют молодому поколению развиваться быстрее и способствуют формированию жизненной позиции и приучению к осознанным решениям и своевременно справляться с решением возникших задач и проблем.

Третий параграф назван «Разработка методов воспитательной деятельности в современном вузе» и, в нём, в частности, отмечается, чтобы образовательная система не превратилась в бесполезное зрелище, необходимо сделать так, чтобы студенты могли брать на себя ответственность и стратегическое управление коллективных инициатив.

В этом контексте, метод проектирования служи как инструмент, реально помогающий выстраивать гибкие форматы образовательной деятельности. К этому добавляются гражданские модели поведения (чтоб не получилось «сделал красиво, а пользы ноль») и развитие лидерских навыков, потому что без них любой проект быстро заглохнет.

Ключевые этапы здесь примерно такие: сначала делаете системный анализ – выясняете, чего на самом деле хотят и чего ждут студенты. Это не просто опрос в стиле «наверное, всем нравится идея флешмоба», а вдумчивый сбор информации о мотивации, потребностях и даже тревогах молодежи. Затем

ставите амбициозные, но реалистичные цели и разрабатываете стратегию – кто чем будет заниматься, какие ресурсы нужны и как оценить успех. Мониторинг на каждом шаге позволяет подправлять курс в реальном времени, вовлекая самих студентов в обратную связь: лайкают ли они новые форматы встреч, приходят ли на тренинги по soft skills и не заскучали ли по дороге на мероприятие.

Проектирование, по сути, – это своего рода чертеж перед тем, как начать строить: оно дает ясное представление о том, каким должен быть конечный результат, каких рисков стоит остерегаться и как с ними справиться. Да, можно действовать «по наитию» – ведь когда-то так работало, и люди выжили. Но в условиях стремительных изменений в мире, когда вчерашние методы уже устарели, лишняя логика и обоснованность – это не роскошь, а необходимость. Так организации учатся предвидеть подвохи и ловить возможности, создавая устойчивую, но при этом подвижную «коробочку», в которой комфортно и студентам, и руководству.

Следующий уровень – социальное проектирование. Суть этой методики заключается не только просто проводить аудиторное занятие, а в том, чтобы реально улучшить качество жизни и решить проблемы, о которых говорят, не только на занятиях и семинарах, но и вне занятий, дома и окружающие. В таких случаях необходимо поддержать студентов с особыми потребностями и укреплять межгрупповые связи. Также, следует создавать модели и программы наставничества, интерактивные площадки для обмена опытом и т.д.

В третьей главе - **«Формирование и эффективность деятельности студенческих сообществ»** - описаны мероприятия, как в стенах университета создаются и развиваются различные студенческие объединения и как они успешно способствуют

формированию организаторских и управленческих компетенций студентов. Эта глава не просто констатирует факты — она исследует саму механику создания сообществ, их внутреннюю архитектуру и те внешние условия, без которых никакое «движение» студентов не выйдет на полный оборот.

В первом параграфе, **«Условия формирования студенческих объединений в учебных заведениях»**, подробно рассматриваются фундаментальные факторы, влияющие на самоорганизацию молодежи. Во-первых, объединение возможно лишь при наличии общих интересов и ясных целей: когда группа студентов выстраивает своё видение - будь то научный кружок, культурный проект или спортивная лига - она уже делает первый шаг к прочному основанию. Во-вторых, без поддержки университета (административной, финансовой и материальной) ни одна инициатива не сможет вырасти из «зерна идеи» в полноценный организм. Пространство для встреч, доступ к аудиториям и оборудованию, возможность получить грант или стипендию — всё это должно быть доступно «на старте», иначе энергичным и инициативным студентам придётся биться лбом о бюрократическую стену.

В слеующем блоке описана суть государственной молодёжной политики о том, как стимулировать инициативу, развивать потенциал посредством награждений, конкурсов и специальных пограмм профессионального роста. Формированию у студентов чувства гражданской ответственности и патриотизма удалено особое внимание. Спортивные состязания, творческие конкурсы и образовательные марафоны помогают молодому поколению не только покзат себя, но и выстроить здоровый образ жизни и быть готовым к будущей жизни и деятельности.

В самой «сердцевине» параграфа — описание работы Студенческого совета как ключевого органа: от планирования

и координации до защиты прав студентов и организации культурно-спортивных событий. Здесь зарождаются инициативы по пропаганде здорового образа жизни и экологическим проектам, что подтверждает: студенческий совет может быть не «бумажным» органом, а реальной движущей силой.

Анкетирование показывает, что спрос на решения городских и студенческих проблем велик, но опыта общественной работы катастрофически не хватает. С точки зрения преподавателей, работа с молодежью — это шанс привить студентам такие качества, как ответственность и профессионализм, но для этого нужны системная мотивация и наставничество.

Во втором параграфе третьей главы, озаглавленном «Процессы организации студенческих объединений в учебных заведениях», подробно анализируется педагогическая работа и система самоуправления в Таджикистане, что позволило разработать эффективные методы создания студенческих общественных организаций в Институте физкультуры имени Саидмумина Рахимова и филиалах Международного университета туризма и предпринимательства в Леваканде и Худжанде. Создание студенческой организации обычно начинается с небольшой инициативной команды. Это несколько активных студентов, которые готовы брать ответственность, договариваться между собой и доводить дела до результата. Параллельно важно понять, зачем вообще нужна новая структура: для этого собирают мнения студентов, смотрят, какие объединения уже работают в вузе, и выделяют то, что пока остаётся «пустым местом». Уже на этой основе проще сформулировать миссию и общее представление о том, куда организация должна двигаться и какие приоритеты для неё главные.

Следующий шаг — определиться с основными направлениями работы, чтобы управление не расплывалось, а ресурсы не тратились на всё подряд. После этого цели переводятся в

конкретные программы и проекты: составляется поэтапный план, распределяются задачи, заранее продумываются показатели результата (и количественные, и качественные). Отдельно оформляются организационные вопросы: официальная регистрация (если она требуется по правилам вуза и законодательству), внешняя оценка или экспертиза проекта и представление программы тем, кто будет с ней взаимодействовать — администрации, партнёрам и другим заинтересованным сторонам.

Завершающий этап включает запуск приоритетных проектов и инициатив, обеспечивающих устойчивое развитие организации и её интеграцию в социально-экономическое пространство.

В третьем параграфе третьей главы, «Результаты работы студенческого сообщества в учебных заведениях», Институте физкультуры Таджикистана и филиалах Международного университета туризма и предпринимательства студенческие общественные объединения активно реализуют проекты, направленные на формирование гражданской культуры у обучающихся. В перечне их дел — культурные и спортивные акции, учебные семинары, волонтёрские проекты и разные инициативы, которые реально полезны людям. Студенты работают вместе с преподавателями и активной молодёжью города, подключаются к решению конкретных социальных задач. И это не просто “общественная нагрузка”: в таких делах прокачиваются лидерство, организация, умение договариваться и вести проект до результата.

Отдельный акцент делается на том, чтобы студенты не боялись грантовой работы и учились делать проекты “под конкурс”. Участие в грантовых программах даёт организациям ресурсы, а студентам — опыт и мотивацию пробовать новые

идеи. Через экологические акции, спортивные события и благотворительные программы ребята получают практику гражданской ответственности и вносят вклад в решение проблем молодёжи.

Одной из ключевых инициатив стал проект создания социально-культурного центра при филиале Университета в Леваканде. Центр задуман как площадка, которая будет привлекать школьников и студентов к образовательным и культурным мероприятиям, поддерживать программы по молодёжной политике и повышать гражданскую активность. В перспективе такой проект может дать устойчивую систему постоянного общения с молодёжью и поддерживать её профессиональный и личностный рост.

Проведение городского конкурса «Илм фуруги маърифат» тоже показало, что совместная работа студентов и местного сообщества даёт результат: растёт интерес к образованию и вовлечённость молодёжи в обсуждение важных социальных вопросов. Участие в таких мероприятиях укрепляет связи университета с городом и помогает самим студентам развиваться — не только академически, но и личностно.

В целом деятельность студенческих организаций можно описать так: высокая гражданская позиция, уже достаточно зрелая организация работы и способность держаться устойчиво, даже когда условия меняются и появляются новые вызовы.

ОБЩИЕ ЗАКЛЮЧЕНИЯ И РЕКОМЕНДАЦИИ

Влияние глобализации и интернационализации на высшее образование ведёт к глубоким переменам, прежде всего повышая качество обучения за счёт обмена знаниями, опытом и передовыми практиками между университетами разных стран. Взаимодействие между культурами во многом способ-

ствует формированию разнообразных и инклюзивных академических сообществ в контексте взаимопонимания и взаимовыгодного сотрудничества. Эти процессы создают новые задачи по эффективному управлению культурными различиями, стабильное качество образования в условиях возрастания конкуренции на рынке труда. С учётом требований этих процессов вузы должны вырабатывать механизмы постоянного обновления образовательных стратегий и сохранять баланс между глобальными трендами и национальными особенностями системы образования.

В современных условиях Республики Таджикистан необходимо поддержать баланс усиления региональной направленности высшего образования, создание региональных филиалов вузов, учитывающие специфику местных условий и приближающие образовательные услуги к потребителям.

В контексте Таджикистане поддержание этого баланса включает усиление региональной направленности высшего образования.

Волонтёрские программы, участие в благотворительных акциях, экологических инициативах и общественных мероприятиях помогают студентам не просто учиться “на бумаге», а пробовать знания в деле. Параллельно формируется ответственность перед обществом - когда видишь результат своими глазами, это работает сильнее любых лекций.

Отдельную роль играют конкурсы, выставки и фестивали, посвящённые национальной культуре и истории. Плюс экскурсии к историческим памятникам и местам боевой славы: там включается личное ощущение связи с прошлым, и патриотическое воспитание перестаёт быть абстрактным. Хорошо работают и встречи с ветеранами, героями труда, общественными лидерами - люди с опытом часто дают студентам то, чего не даст учебник: пример, мотивацию, “живую» опору.

Важно поддерживать и студенческие инициативы: клубы по интересам (исторические, культурные, патриотические), где можно обсуждать вопросы, делать мероприятия и запускать свои проекты. А чтобы всё это не превращалось в хаос, нужны тренинги и мастер-классы по лидерству и организации работы — базовые навыки управления, планирования, коммуникации. Когда такие методы используются вместе, получается комплексный подход к нравственно-патриотическому воспитанию: формируются устойчивые ценности, уважение к своей стране и готовность участвовать в общественной жизни не «для галочки», а по-настоящему.

И в целом университету важно готовить специалистов, у которых есть и теория, и практические умения. Тогда выпускник сможет уверенно применять знания в профессии и оставаться компетентным, а не просто «с дипломом».

Данная стратегия направлена на подготовку высококвалифицированных специалистов, обладающих современными теоретическими и практическими знаниями; формирование лидеров и менеджеров, способных эффективно управлять проектами и командами, принимать обоснованные решения и вдохновлять других; воспитание инноваторов и предпринимателей, готовых генерировать и внедрять новые идеи, продукты и услуги, запускать собственные бизнес-проекты; развитие международных экспертов с межкультурной компетенцией, ориентированных на глобальные тенденции; формирование социально ответственных граждан, активно участвующих в волонтерских и общественных инициативах и вносящих вклад в устойчивое развитие; а также подготовку исследователей и учёных, способных самостоятельно проводить научные исследования, анализировать данные и публиковать результаты в профессиональных изданиях.

Были проанализированы возможности применения принципов самоорганизации для развития современного университета на примере стратегии развития в Институте физкультуры Таджикистана имени Саидмумина Рахимова, а также филиалов Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в городах Леваканд Хатлонской области и Худжанд Согдийской области. Реализованные ключевые принципы самоорганизации были открытость системы, устойчивость ценностных основ, возможность использования разных сценариев социальной системы и активное участие заинтересованных сторон в развитии социальной системы.

Модели и программы учебно-воспитательной работы в Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в Леваканде являлись основной инициативой, которые поддерживали и преподаватели, и студенты и другие организации и учреждения. Они были созданы для общественной молодёжной организации студентов по формированию нравственно-патриотических качеств, гражданско-социальной активности.

Необходимо указать, что нами выявлены принципы самоуправления как основы жизни университетского сообщества и их возрождение в Таджикистане, проанализированы существующие нормативно-правовые акты, которые регулируют самоуправление студентов, также определены основополагающие направления государственной молодёжной политики в направлении поддержания студенческого самоуправления.

В диссертационном исследовании, также, проанализированы условия создания студенческих объединений в вузе, где основным фактором является административная поддержка, также, охарактеризированы этапы организации и становления этих объединений. Кроме этого установлено, что привлечение

студентов в общественные объединения способствует их личностному и профессиональному росту, также играют важную роль в реализации социальных и образовательных проектов и положительно сказывается в его взаимодействии с местным сообществом.

Эффективное функционирование воспитательной системы и самоорганизация студенческого сообщества требуют методологии, объединяющей различные направления. Стратегическое проектирование студенческой общественной организации включает: разработку стратегии её деятельности, анализ социальных последствий и разработку модели гражданского поведения будущих специалистов.

Важным выводом по поводу методологии педагогического и социального проектирования является то, что в работе она обеспечивает интеграцию образовательных и воспитательных целей, способствует развитию у студентов ключевых компетенций и навыков, а также формирует у них гражданскую ответственность и социальную активность. Эта методология позволяет создать системный подход к воспитательной деятельности, объединяя различные направления и методы в единый, целостный процесс, что в свою очередь повышает эффективность воспитательной работы и способствует всестороннему развитию личности студентов.

Создание студенческих общественных объединений оправдано тем, что они дают студентам понятную и рабочую форму участия в жизни университета. Через такие объединения легче запускать инициативы и проекты, а заодно развивать лидерские и организационные навыки — не в теории, а в реальной деятельности.

Поддержка со стороны администрации и наличие ресурсной базы тоже имеют значение: когда есть условия и мини-

мальная помощь, у студентов усиливается чувство принадлежности к университетскому сообществу и появляется больше мотивации включаться в общественную работу. В итоге такие объединения становятся практическим инструментом развития гражданской активности и социальной ответственности молодежи.

В Таджикском институте физической культуры, а также в филиалах Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в Леваканде и Худжанде наблюдается высокий интерес студентов к общественной деятельности.

Процесс самоорганизации студентов включает активное участие в планировании и реализации мероприятий, создание студенческих клубов, развитие лидерских и организационных навыков, а также взаимодействие с преподавателями и администрацией. Студенты инициатируют проекты, самостоятельно распределяют обязанности и несут ответственность за результаты. Это развивает у них навыки тайм-менеджмента, командной работы и принятия решений, способствуя личностному и профессиональному росту.

Разработана методология формирования студенческих общественных объединений. В отчете представлены первоначальные результаты работы студенческой организации, созданной при участии автора, в филиале Международного университета туризма и предпринимательства Таджикистана в Леваканде Хатлонской области.

Среди этих результатов следует отметить следующее: постепенное расширение функций студенческого самоуправления, которые берет на себя студенческая общественная организация; разработка и реализация социальных проектов, а также поиск потенциальных спонсоров и благотворительных организаций для их финансирования; проведение акций,

направленных на решение социальных проблем молодежи города, с участием студентов и преподавателей университета.

Таким образом, результаты исследования подтверждают, что самоорганизация студенческого сообщества является основой воспитательной работы в университете при активном участии студентов в планировании мероприятий, поддержке их инициатив со стороны администрации и преподавателей, наличии возможностей для самореализации, регулярных тренингах по развитию лидерских навыков, и создании инклюзивной среды для развития гражданской ответственности.

Перспективы изучения вопроса самоорганизации студенческих сообществ как основы образовательного процесса в университете включают следующие направления:

1. Изучение влияния различных моделей самоорганизации на эффективность образовательной работы.
 2. Анализ факторов, способствующих успешной самоорганизации студентов.
 3. Изучение роли цифровых технологий и социальных сетей в самоорганизации и образовательном процессе.
 4. Разработка методологий оценки влияния самоорганизации на личностное и профессиональное развитие студентов.
1. Изучение опыта зарубежных университетов в области самоорганизации студенческих сообществ и адаптация передовых практик к местным условиям.

Рекомендации по практическому использованию результатов исследования:

Результаты диссертационного исследования и опытно-экспериментальной работы позволили сформулировать следующие рекомендации:

Во-первых, современная инфраструктура высшего образования должна рассматриваться как главное условие обеспечения качества образования, развития научных исследований

и всестороннего формирования студентов. Оборудованные аудитории, электронные библиотеки, лаборатории, спортивные залы, культурные пространства и цифровые платформы предоставляют широкие возможности для развития студентов.

Во-вторых, повышение квалификации преподавательского состава является одним из главных условий повышения качества образования. Современный преподаватель должен не только передавать знания, но и быть проводником, наставником, организатором и партнером студента в процессе личностного развития. Сотрудничество с зарубежными университетами и участие в международных проектах могут расширить спектр опыта и компетенций преподавателей.

В-третьих, в основе университетской среды должна лежать культура сотрудничества и обучения. Такая культура способствует развитию самостоятельности, ответственности и самоорганизации студентов. Самоорганизация делает образовательную среду более гибкой, открытой и близкой к потребностям студентов.

В-четвертых, система студенческого самоуправления должна поддерживаться как важный фактор формирования субъективной позиции студентов. Главными принципами этой системы должны быть гуманизм, толерантность, открытость, поддержка творчества и гармоничное развитие личности.

В-пятых, современные университеты должны использовать единую образовательную методологию, в которой взаимосвязаны образовательные и образовательные цели. Такая методология должна основываться на самоорганизации, студенческой инициативе, стратегическом планировании, социально-педагогическом планировании.

В-шестых, для устранения неуверенности студентов в сущности общественных организаций необходимо проводить

информационные программы, специальные тренинги и семинары. Студенты должны знать, каковы цели общественной организации, как она функционирует и как они могут в ней участвовать.

В-седьмых, в университетах следует развивать систему наставничества. Преподаватели, активные студенты и выпускники могут помочь новеньким адаптироваться, выбрать направление, реализовать проекты и развить лидерские качества.

В-восьмых, деятельность студенческой общественной организации должна быть многогранной. Это может включать лекции и семинары по гражданской культуре, правам человека, демократии, структуре государства, встречи со специалистами, волонтерство, социальные кампании, экологические проекты, благотворительные мероприятия, конкурсы, фестивали, киноклубы и публичные дебаты.

В-девятых, следует усилить информационно-просветительскую работу. Разработка брошюр, плакатов, веб-сайтов, страниц в социальных сетях и образовательных материалов может способствовать дальнейшему продвижению гражданских ценностей, социальной ответственности и студенческой активности.

В-десятых, студенческие организации должны сотрудничать с внешними структурами. Это включает сотрудничество с неправительственными организациями, государственными учреждениями, международными организациями, предпринимателями, фондами и местными сообществами. Такое сотрудничество предоставляет возможность для реализации более масштабных и эффективных проектов.

Таким образом, результаты исследования показывают, что самоорганизация и самоуправление студентов могут стать одним из главных механизмов развития образовательной

среды университета. Они переводят студентов из статуса пассивных участников в активные, ответственные и творческие субъекты образовательного и воспитательного процесса. Именно в этом процессе студент развивается как профессионал, гражданин и социально ответственная личность.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Волкогонова О., Панина Е., Малов А. Идеалы современной вузовской молодежи // Высшее образование в России. – 2002. – № 6. – С. 105–118.

2. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28 декабри соли 2024 [Манбаи электронӣ]. – Речаи дастрасӣ: <https://www.president.tj> – Санаи мурочиат: 01.04.2026.

3. Абдурахимов К.С. Некоторые особенности нравственного воспитания студентов в современных условиях Республики Таджикистан. – Материалы международной научно-практической конференции «Проблемы воспитания студентов». – Душанбе, 1995, с. 54–55.

4. Айнштейн В. О проблеме воспитания в вузе // Высшее образование в России. – 1998. – № 3. – С. 75–82.

5. Алексашина И.Ю. Педагогическая идея: зарождение, осмысление, воплощение: Практическая методология решения педагогических задач. – СПб.: СпецЛит, 2000, – 223 с.

6. Альтбах Ф. Дж. Исследования и обучение в высшем образовании: положение дел // Высшее образование в Европе. – Т. XXVII. – 2002. – № 1–2.

7. Аршинов В., Свирский Я. Философия самоорганизации. Новые горизонты // Общественные науки и современность. – 1993. – № 3.

8. Асадулина И.Г. Система управления социальным качеством образования как фактор социокультурной динамики региона: монография. – Кострома: КГУ, 2002.

9. Асадуллоев Р.Н. Молодежь в процессах демократизации общества страны. – Душанбе: Сарпараст, 2004.

10. Ашуров С.Б. Государственная молодежная политика Таджикистана: состояние и перспективы. – Душанбе, 2007.

11. Барышников Е.Н., Колесникова И.А. О воспитании и воспитательных системах. – СПб.: ЦПИ, 1996. – 121 с.

12. Белозерцев Е. Культурно – образовательная среда малого города // Alma Mater. – Вестник высшей школы. – 2003. – № 5. – С. 13–20.

13. Бордовская Н.В. Педагогическая системология: постановка проблемы // Педагогика. – 1998. – № 8. – С. 25–30.

14. Борисов И. Университетские комплексы и университетское образование // Alma Mater. – Вестник высшей школы. – 2002. – № 11. – С. 3–17.

15. Боронов Б. Наука о поведении. – Душанбе, 1998. – 220 с.

16. Браже Т.Г. Принципы оценки деятельности андрагога // Андрагог в открытом обществе. – СПб.: ИОВ РАО, 2000. – С. 93–97.

17. Буйдаков Х.Б. Педагогическое руководство учебным процессом. Душанбе, 1992. –С. 162.

18. Весна М. Самоорганизация в студенческой учебной группе // Высшее образование в России. – 2003. – № 2. – С. 93–95.

19. Волкогонова О., Панина Е., Малов А. Идеалы современной вузовской молодежи // Высшее образование в России. – 2002. – № 6. – С. 105–118.

20. Воронцова В.Г. «Образовательное странствие» педагога в образовательной сфере университета педагогического

мастерства // Университетский вестник: Вып. 1. – СПб.: СПбГУПМ, 2002. – С. 14–26.

21. Гершунский Б.С. Философия образования. – М.: Флинта, 1998.

22. Гуртовой Е., Добродеева И. Провинциальная модель университетской жизни: университет как градообразующее начало // Alma Mater. – Вестник высшей школы. – 2002. – № 10. – С. 15–16.

23. Джуринский А. Интернационализация высшего образования: тенденции и проблемы // Alma Mater. – Вестник высшей школы. – 2002. – № 9. – С. 44–49.

24. Евтушенко С.В. Макровоспитательная система как фактор оптимизации воспитательного процесса. автореф. дис. канд. пед. наук. – М.: МИПКРО, 1998. – 19 с.

25. Заир – Бек Е.С. Основы педагогического проектирования. – СПб.: РГПУ им. А.И. Герцена, 1995. – 234 с.

26. Запесоцкий А. Какого человека должна сформировать сегодня система образования // Высшее образование в России. – 2003. – № 3. – С. 45–52.

27. Запесоцкий А. Какого человека должна сформировать сегодня система образования // Высшее образование в России. – 2003. – № 3. – С. 45–52.

28. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – № 5.

29. Караковский В.А. Воспитательная система школы: педагогические идеи и опыт формирования. – М.: НМ О «Творческая педагогика», 1992. – 80 с.

30. Качалов В., Прудковский Б. По поводу оценки качества // Высшее образование в России. – 1999. – № 2. – С. 54–58.

31. Квалевский В. Университетский комплекс как основа подготовки кадров // Высшее образование в России. – 2003. – № 1. – С. 134–139.

32. Кравцов А.О. Проектирование воспитательной системы школы в контексте поликритериального подхода к анализу педагогической действительности. автореф. дис. канд. пед. наук. – СПб., 2003. – 24 с.

33. Кузовлев В. Университетский образовательный комплекс в условиях малого города России // Alma Mater. – Вестник высшей школы. – 2003. – № 5. – С. 5–12.

34. Курдюмов С.П. Законы эволюции и самоорганизации в сложных системах. – М., 1990.

35. Курдюмов С.П., Князева Е.Н. Основания синергетики: режимы с обострением, самоорганизация, темпомиры. – М.: Наука, 1994. – 240 с.

36. Лебедев О.Е. и др. Новое качество школьного образования: возможности современной школы /Под общ. ред. О.Е. Лебедева. Авторы: Лебедев О.Е., Неупокоева Н.И., Бакушина А.Н., Конасова Н.Ю. – СПб.: СПбАППО, 2003. – 154 с.

37. Миралиев К.А. Реализации государственной молодежной политики и её роль в укреплении потенциала молодежных движений Таджикистан в условиях развития современного общества. – Душанбе, 2006.

38. Наботов Ю.Ш. Особенности формирования специалиста новой формации средством выбора и внедрения вариативных воспитательных технологий и инновационных моделей обучения в вузе // Вестник Таджикского национального университета. – Душанбе, 2009. № 1(15). – С. 6–9 (в соавторстве).

39. Радионов В.Е. Нетрадиционное педагогическое проектирование. – СПб.: ГТУ, 1996. – 144 с.

40. Садовничий В. Роль образования и науки при переходе к устойчивому развитию // *Alma Mater. – Вестник высшей школы.* – 2002. – № 10. – С. 9–14.

41. Селиванова Н.Л. Концептуальные основы теории воспитательных систем // *Школьный вестник.* – 2001. – № 2/6. – С. 6–16.

42. Скотт П. Глобализация и университет // *Alma Mater. – Вестник высшей школы.* – 2000. – № 4. – С. 3–8.

43. Сокольников Ю.П. Системный подход к воспитанию школьников: Учебно – методическое пособие. – М.: Прометей, 1990. – 90 с.

44. Степанов Е.Н., Байбородова Л.В., Паладьев С.Л. Воспитательная система школы: аспект моделирования. – Псков: ПОИПКРО, 1994. – 93 с.

45. Стрелова О.Ю. Национально – региональный компонент: вероятностные поля смыслов и значений понятия // *Стандарты и Мониторинг.* – 2002. – № 4. – С. 27–32.

46. Татур Ю.Г. Образовательная система России: высшая школа. – М.: Исследовательский центр качества подготовки специалистов, 1999. – 210 с.

47. Татур Ю.Г., Селезнева И.А. Государственная политика России по обеспечению качества высшего образования: состояние и перспективные ориентиры развития // *Квалиметрия человека и образования: методология и практика. Национальная система оценки качества образования в России. Пятый симпозиум.* – М., 1996. – С. 6–11.

48. Фоминых Е.В. Филиал вуза в социокультурном пространстве малого города // *Управление университетом: модели, методы, перспективы совершенствования.* – Тюмень: Изд – во Тюменского университета, 2003. – С. 113–115.

49. Ходибоев Ф. Роль молодежи в развитии общества. – Душанбе, 2010.

50. Хусейнов А. Формирования мировоззрения молодежи в условиях демократизация общества. – Душанбе, 2007.

51. Шамолов А.А, Ашуров С.Б Вопросы молодежной политики в Республике Таджикистан. – Душанбе, 1998.

52. Шкарин В., Буланов Г. Внутривузовское управление качеством образования // Высшее образование в России. – 2002. – № 5. – С. 29–33.

НАУЧНЫЕ ПУБЛИКАЦИИ СОИСКАТЕЛЯ УЧЁНОЙ СТЕПЕНИ

а) Статьи в рецензируемых журналах

[1-А] Тошматов, Р. Н. Функционирование и развитие физкультурно-оздоровительного сервиса в сфере туризма Республики Таджикистан. [Текст] / Саидова, М. Х., Тошматов, Р. Н., Курбонов, Х. Д. / Вестник Таджикского государственного университета коммерции (научный журнал). -Душанбе: ТГУК, 2016. - № 1 (14). - С. 51-57.

[2-А] Тошматов, Р. Н. Роль самоорганизации в организационном развитии современного высшего учебного заведения. [Текст] / Сафаров, Ш. А., Тошматов, Р. Н. / Вестник Института развития образования. - 2023. - № 4 (44). - С. 98-104.

[3-А] Тошматов, Р. Н. Роль самоуправления в становлении и развитии общности университета. [Текст] /Тошматов, Р. Н./ Вестник Института развития образования. - 2023. - № 4 (44). - С. 58-64.

[4-А] Тошматов, Р. Процессы организации студенческих объединений в учебных заведениях. [Текст] /Тошматов, Р. Н./ Вестник Академии Образования Таджикистан. - 2024. - № 1(50). - С. 160-167.

[5-А] Тошматов, Р. К вопросу об использовании педагогического менеджмента в спортивных федерациях Республики

Таджикистан / Саидова, М., Тошматов, Р. / Вестник ТГУК. - 2014. - № 2(7). - С. 104-108. - ISSN 2308-054X.

б) Статьи в других сборниках

[6-А] Тошматов, Р. Н. Проблемы и особенности функционирования и развития физической культуры и спорта Республики Таджикистан в условиях рыночной экономики. / Саидова, М. Х., Абдулоев, А. Б., Тошматов, Р. Н. / Материалы международной научно-практической заочной конференции «Проблемы физической культуры и спорта в современных социально-экономических условиях» (г. Гомель, 27 марта 2020 г.). - Гомель : БТЭУПК, 2020. - С. 73-75. - ISBN 978-985-540-531-

[7-А] Тошматов, Р. Н. Физическая культура и спорт в структуре сферы услуг национальной экономики Республики Таджикистан. / Саидова, М. Х., Абдулоев, А. Б., Тошматов, Р. Н. / Материалы V международной научной конференции студентов и молодых ученых «Университетский спорт: здоровье и процветание нации» (20-21 апреля 2018 г., Улан-Батор, Монголия). - Улан-Батор: [Издательство], 2018. - С. 60-63. - ISBN 978-99978-2-777-7.

[8-А] Тошматов, Р. Н. Психологические аспекты, влияющие на индивидуальную физическую подготовленность спортсменов в Республике Таджикистан. / Саидова, М. Х., Каландарбеков, Б. Х., Тошматов, Р. Н. / Материалы Всероссийской научно-практической конф. с международным участием «Физиологические и биохимические основы и педагогические технологии адаптации к разным по величине физическим нагрузкам», посвящ. памяти д. б. н., профессора А. С. Чинкина (18 ноября 2022 г., Казань). - Казань : ФГБОУ ВО «Поволжский государственный университет физической культуры, спорта и туризма», 2022. - С. 349-352.

[9-А] Тошматов, Р. Н. Формирование организационного механизма управления конкурентоспособностью физкультурно-спортивных организаций. / Саидова, М. Х., Тошматов, Р. Н., Курбонов, Х. Д. / Материалы четвертой межд. научно-практич. конф. «Актуальные проблемы развития экономики и образования» (г. Душанбе, 2-3 июня 2016 г.). - Душанбе: «Сумани Кудрат», 2016. - С. 162-167.

[10-А] Тошматов, Р. Н. Спонсорская деятельность в сфере физической культуры и спорта Республики Таджикистан. / Саидова, М. Х., Холахмади, С., Тошматов, Р. Н. / Материалы всероссийской научно-практической конференции с международным участием «Интегрированные коммуникации в спорте и туризме: образование, тенденции, международный опыт» (18 ноября 2022 г., г. Краснодар). - Краснодар : КГУФКСТ, 2022. - С. 156-158. - 236 с.

[11-А] Тошматов, Р. Н. Значение самостоятельных занятий студентов вузов по курсу физического воспитания в Республике Таджикистан. / Сафаров, Ш. А., Курбонов, Х. Д., Тошматов, Р. Н. / Международный научно-практический конгресс «Национальные программы формирования здорового образа жизни» (27–29 мая 2014 г.). - В 4 т. - Т. 1: Материалы конгр. / Науч. ком.: С. Д. Неверкович [и др.]; М-во спорта РФ, Департамент образования г. Москвы, ФГБОУ ВПО «ГЦОЛИФК». - М.: [Издательство], 2014. - С. 95-97.

[12-А] Тошматов, Р. Н. Развитие олимпийских видов спорта в Республике Таджикистан. / Сафаров, Ш. А., Тошматов, Р. Н. / XI Международный конгресс «Спорт, человек, здоровье» (26–28 апреля 2023 г., Санкт-Петербург, Россия) : Материалы Конгресса / Под ред. С. И. Петрова. - СПб. : Политехпресс, 2023. - С. 612-614.

[13-А] Тошматов, Р. Исследование факторов, влияющих на стимулирование персонала туристических организаций в

Республике Таджикистан. / Сафаров, Ш., Тошматов, Р. / Международная научно-практическая конференция «Университетский спорт в современном образовательном социуме» (23-24 апреля 2015 г., г. Минск, Беларусь). - С. 238-240. - ISBN 978-985-569-035-2 (ч. 1). - ISBN 978-985-569-034-5.

[14-А] Тошматов, Р. Н. Перспективы развития экологического горного туризма в Республике Таджикистан / Тошматов, Р. Н. / XXVII Международный научный конгресс «Олимпийский спорт и спорт для всех» (20-23 октября 2021 г., Душанбе). - Душанбе : ТИФК им. С. Рахимова, 2021. - С. 158-162.

[15-А] Тошматов, Р. Н. Развитие молодежных общественных организаций: факторы успеха и актуальные направления / Тошматов, Р. Н. / Материалы международной научно-практической конференции на тему «Совершенствование системы управления развитием туризма в стране: проблемы, факторы и тенденции развития» (28 декабря 2023 г.). - С. 41-46.

[16-А] Тошматов, Р. Н. Современные методы создания воспитательной системы вуза на основе принципов самоорганизации / Тошматов, Р. Н. / Материалы республиканской научно-практической конференции с международным участием на тему «Роль и статус инновационного менеджмента в укреплении и развитии индустриализации страны» (МУТПТ - 2022). - С. 67-41.

[17-А] Тошматов, Р. Роль студенческих инициатив в формировании успешной карьеры / Тошматов, Р. / В мире науки и образования. - 2024. - № 20. - С. 103-110. - DOI: 10.24412/3007-8946-2024-20-103-110

АНОТАТСИЯ

ба диссертатсияи Тошматов Раҳмиддин дар мавзӯи «Рушди шаклҳои ташкили худидоракунии донишҷӯён дар донишгоҳҳои муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзоди илмҳои педагогӣ аз рӯи ихтисоси 5.3. – Педагогика, 5.3.1. - Педагогикаи умумӣ, таърихи педагогика ва таҳсилот

Вожаҳои калидӣ: *худидоракунии дар донишгоҳҳо, фаъолияти иҷтимоӣ, механизмҳои худидоракунии донишҷӯён, таълиму тарбия, раванди таълим, донишҷӯён ва маъмурияти донишгоҳ, барномаҳои таълимӣ, ташаббус, иштирок дар идоракунии, маориф, сиёсати ҷавонон, методикаи таълим, ташкилоти ҷамъиятии ҷавонон.*

Диссертатсия дар мавзӯи «Рушди шаклҳои ташкили худидоракунии донишҷӯён дар донишгоҳҳои муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба таҳлил ва омӯзиши равандҳои ташаккул ва фаъолияти худидоракунии донишҷӯён дар шароити муосири муассисаҳои олии таълимии Тоҷикистон бахшида шудааст. Дар тадқиқот ҷиҳатҳои асосии инкишофи ташкилотҳои донишҷӯён, нақши онҳо дар раванди таълиму тарбия, инчунин таъсир ба ташаккули шахрвандӣ ва иҷтимоии ҷавонон таҳқиқ карда шудааст.

Мақсади таҳқиқот омӯختан, таҳлил ва ба низом даровардани таҷрибаи ташкили худидоракунии донишҷӯён дар мактабҳои олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади муайян намудани шакли усулҳои самараноки қор, ки ба ташаккули сифатҳои роҳбарии донишҷӯён, фаъолияти ҷамъиятии онҳо, таҳкими сифатҳои роҳбарии донишҷӯён, инчунин баланд бардоштани сифати раванди таълим мусоидат мекунад, мебошад. Ба таҳлили моделҳои мавҷудаи худидоракунии дар мактабҳои олии, нақши ташкилотҳои донишҷӯён дар таъбиқи лоиҳаҳои иҷтимоӣ маданӣ, инчунин иштироки донишҷӯён дар идоракунии мактабҳои олии диққати махсус дода мешавад.

Дар рафти таҳқиқот усулҳои таҳлили сотсиологӣ, маълумотҳои таҷрибавӣ, натиҷаҳои пурсишҳо ва мусоҳибаҳо бо иштирокчиёни ташкилотҳои донишҷӯён, инчунин таҳлили муқоисавии амалияи худидоракунии дар муассисаҳои таълимии гуногун истифода шудааст. Таҳқиқот инчунин масъалаҳои ҳамкории созмонҳои донишҷӯён ва маъмурияти донишгоҳҳо, ҳайати омӯзгорон ва шарикони иҷтимоии берунаро дар бар мегирад.

Дар диссертатсия бармеояд, ки дар мактабҳои олии фаъолона ва мунтазам инкишоф додани худидоракунии донишҷӯён на танҳо ба беҳтар шудани сифати раванди таълим, балки ба баланд шудани масъулияти ҷамъиятии донишҷӯён ва инкишоф додани қобилияти роҳбарӣ ва ташкилотчиӣ онҳо мусоидат мекунад. Худидоракунии донишҷӯён дар рушди тафаккури интиқодӣ ва муоширати иҷтимоӣ, инчунин дар беҳтар намудани фазои дохилии донишгоҳҳо нақши муҳим дорад.

Хулоса, барои тақмили сохтор ва фаъолияти ташкилотҳои донишҷӯён, беҳсозии шаклҳои ҳамкорӣ бо маъмурияти донишгоҳҳо ва баланд бардоштани фаъолнокии донишҷӯён дар ташаббусҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ аҳамиятнок тавсияҳо пешниҳод карда мешаванд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Тошматова Рахмиддина на тему «Развитие форм организации студенческого самоуправления в современных вузах Республики Таджикистан» на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 5.1. – Педагогика, 5.1.3. – Общая педагогика, история педагогики и образования

Ключевые слова: *самоуправления в университетах, социальной активности, механизмы студенческого самоуправления, обучения и воспитания, образовательный процесс, студенты и администрация вузов, образовательные программы, инициативы, участия в управлении, воспитание, молодежная политика, методы обучения, молодежные общественные организаций, студенческие объединения.*

Диссертация на тему «Развитие форм организации студенческого самоуправления в современных вузах Республики Таджикистан» посвящена анализу и изучению процессов формирования и функционирования студенческого самоуправления в условиях современных высших учебных заведений Таджикистана. В исследовании рассматриваются ключевые аспекты развития студенческих организаций, их роль в образовательном и воспитательном процессе, а также влияние на гражданское становление и социализацию молодежи.

Основная цель работы — изучение, анализ и систематизация опыта организации студенческого самоуправления в университетах Республики Таджикистан для выявления наиболее эффективных форм и методов работы, способствующих развитию лидерских качеств у студентов, укреплению их социальной активности, а также улучшению качества образовательного процесса. Особое внимание уделено анализу существующих моделей самоуправления в вузах, роли студенческих организаций в реализации социальных и культурных проектов, а также участию студентов в управлении вузами.

В ходе исследования были использованы методы социологического анализа, эмпирические данные, результаты опросов и интервью с участниками студенческих организаций, а также сравнительный анализ практик самоуправления в разных учебных заведениях. Исследование также охватывает вопросы взаимодействия студенческих организаций с администрациями вузов, преподавательским составом и внешними социальными партнерами.

Работа предполагает, что активное и системное развитие студенческого самоуправления в университетах способствует не только улучшению качества образовательного процесса, но и повышению социальной ответственности студентов, развитию их лидерских и организаторских способностей. Студенческое самоуправление играет важную роль в формировании гражданской позиции, развитии критического мышления и социального взаимодействия, а также в улучшении внутренней атмосферы вузов.

В заключение предлагаются рекомендации по совершенствованию структуры и деятельности студенческих организаций, оптимизации форм взаимодействия с университетскими администрациями и повышению активности студентов в социально значимых инициативах.

ANNOTATION

of the dissertation by Rakhmiddin Toshmatov entitled “Development of the Organizational Forms of Student Self-Governance in Modern Higher Education Institutions of the Republic of Tajikistan”, submitted in partial fulfillment of the requirements for the academic degree of Candidate of Pedagogical Sciences in the specialty 5.1. – Pedagogy, 5.1.3. – General Pedagogy, History of Pedagogy and Education.

Key words: *self-government in universities, social activity, mechanisms of student self-government, training and education, educational process, students and university administration, educational programs, initiatives, participation in management, education, youth policy, teaching methods, youth public organizations, student associations.*

The dissertation on the topic «Development of forms of organization of student self-government in modern universities of the Republic of Tajikistan» is devoted to the analysis and study of the processes of formation and functioning of student self-government in the conditions of modern higher educational institutions of Tajikistan. The study examines the key aspects of the development of student organizations, their role in the educational and upbringing process, as well as the impact on the civic development and socialization of young people.

The main goal of the work is to study, analyze and systematize the experience of organizing student self-government in universities of the Republic of Tajikistan in order to identify the most effective forms and methods of work that contribute to the development of leadership qualities in students, strengthening their social activity, and improving the quality of the educational process. Particular attention is paid to the analysis of existing models of self-government in universities, the role of student organizations in the implementation of social and cultural projects, as well as the participation of students in the management of universities. The study used methods of sociological analysis, empirical data, results of surveys and interviews with members of student organizations, as well as a comparative analysis of self-government practices in different educational institutions. The study also covers issues of interaction between student organizations and university administrations, teaching staff, and external social partners.

The work suggests that active and systematic development of student self-government at universities contributes not only to improving the quality of the educational process, but also to increasing the social responsibility of students, developing their leadership and organizational skills. Student self-government plays an important role in shaping civic position, developing critical thinking and social interaction, as well as improving the internal atmosphere of universities.

In conclusion, recommendations are offered for improving the structure and activities of student organizations, optimizing forms of interaction with university administrations, and increasing student activity in socially significant initiatives.